

DEBRECENI EGYETEM
Agrár- és Gazdálkodástudományok Centruma
Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar
Gazdaságelméleti Intézet
Gazdaságpolitikai nem önálló tanszék

A HORTOBÁGYI TERMELŐK HELYZETÉNEK VIZSGÁLATA
AZ ÁTRENDÉZŐDŐ ELLÁTÁSI LÁNCOK TÜKRÉBEN

EXAMINATION OF FARMERS OF HORTOBÁGY IN THE
CHANGING SUPPLY CHAIN ENVIRONMENT

Készítette:

Dogi Ilona

gazdasági és vidékfejlesztési agrármérnöki szak (BSc)

III. évfolyam

Konzulens:

Katonáné dr. Kovács Judit

adjunktus

DEBRECEN
2011

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés	2
Témafelvetés és célkitűzés.....	3
1. A termelők helyzete az átrendeződő élelmiszer-ellátási láncok tükrében	4
1.1. A termelők értékesítési lehetőségei.....	6
2. Anyag és módszer	9
3. A vizsgálat helyszínének megismerése és az érintettek azonosítása	11
3.1. Hortobágy története.....	11
3.2. Hortobágy jelene	14
3.2.1. A település térségi helyzete	14
3.2.2. Földrajzi elhelyezkedés és természeti adottságok a „Déliabok földjén”	14
3.2.3. Társadalmi jellemzők.....	16
3.2.5. Gazdaság	17
3.2.6. Infrastruktúra.....	20
3.3. A vizsgálat szempontjából érintettek bemutatása	21
3.4. A hortobágyi termelők értékesítési helyzetének vizsgálata	27
3.4.1. Hortobágyi híd vásár.....	27
3.4.2. A termelői/kereskedői kérdőívek kiértékelése, vizsgálatok a hortobágyi termelők értékesítési helyzetéről.....	29
4. Hortobágy jövője: a lokális gazdaság lehetőségeinek vizsgálata	35
4.1. A lokális gazdaság felerősödése.....	35
4.2. Nemzetközi példa.....	36
4.3. Hazai példák.....	37
4.4 Logisztikai központ és vágóhíd létesítése Hortobágyon	40
4.5. Párbeszéd Helyi termékekről Helyiekkel.....	41
4.6. Hortobágy jövője: lokális gazdaság, mint az eredethez kötött minőség alapja?	43
Következtetések és javaslatok.....	45
Összefoglalás	47
Irodalomjegyzék	49
Mellékletek	53

*Jöjjenek, lássanak, nézzenek, jó magyar portékát adjanak-vegyenek!
Kaphat itt lekvárt, mézet és csuprot, pecsenyét meg bort, mely Tokajból csurgott.
Cipót, sajtot, gatyát, kanalat és fonott kosarat, mindent aprópénzért, mi estére megmarad!*

Magyarok Vására - Hortobágy

BEVEZETÉS

Magyarországon a rendszerváltás után bekövetkezett változások eredményeként emberek százai váltak munkanélkülivé. Fokozta a problémát, hogy hazánk az Uniós csatlakozás után nem tudott élni az egységes piac adta lehetőséggel. Többek között ezeknek a folyamatoknak is köszönhetően napjainkban is érezhető, hogy a különböző import áruk kiszorítják a magyar termékeket a polcokról. A globális gazdasági tér szereplői a profit növelése érdekében gyárakat vásárolnak fel és szűntetnek meg, újra és újra nagyobb méreteket kell elérni minden területen a nyereség érdekében. Egyre reménytelenebbnek tűnik megoldást találni erre a helyzetre.

A magyar népesség száma az elmúlt 10 évben két százalékkal csökkent, eközben a mezőgazdasági importunk 2000 és 2006 között mégis közel két és félszeresére, az élelmiszeripari behozatalunk pedig több mint kétszeresére nőtt (KÜRTI et al., 2007). Hazánknak, adottságai révén nagyon jó lehetősége lenne a mezőgazdaságban gyökerezve megtalálni a „jövőt”. Adott közel 6 millió hektár mezőgazdasági terület, melynek tudatos, szakszerű felhasználása révén élelmiszeriparunk önellátó lehetne, ehelyett ma ott tartunk, hogy már az alapvető feltételek is hiányoznak ahhoz, hogy egy multifunkcionális, fenntartható mezőgazdaság valamint egy arra épülő erős vidéki gazdaság létrejöhessen. A kis- és közepes gazdálkodók ellehetetlenülnek, mert nem tehetnek szert életképes méretű birtokra, a fejlesztési támogatásoknak sorra olyan feltételeket szabnak, amelyek kizárják őket a kedvezményes eszközbeszerzésből.

Magyarországon jelenleg nincs presztízse a mezőgazdaságnak, ennek következtében a fiatalok elvándorolnak vidékről és egyre kevesebben szeretnének gazdálkodással foglalkozni. Nagyon kevés az utánpótlás és a kellően képzett munkaerő is. A még gazdálkodók többsége pedig nem jut megfelelő, vagy elegendő információhoz, hogy gazdálkodása eredményesebb lehessen. Súlyos gondot jelent a termelők koncentrálatlansága is, amely kiszolgáltatottságot eredményez az élelmiszer-ellátási láncok más szereplőivel szemben. Azokkal a problémákkal, amelyek az élelmiszer-ellátás rendszerében adódnak az Európai Unió Bizottsága is foglalkozik és a problémák megoldását az élelmiszer-ellátási lánc szereplői közötti fenntartható és piaci alapú kapcsolatok elősegítésében látja.

Közben világszerte a fenntarthatóság kérdésével párhuzamosan egyre több figyelmet fordítanak a lokális gazdasági terek létrehozására. Globalizált világunkban, könnyen mondhatjuk, hogy a nagyüzemi termelés megoldást nyújt az élelmiszer-ellátásra, de kik fogják karbantartani, Erdeinek, vizeinket?

Dolgozatom írása során sokszor szembesültem azzal, hogy vidéken életben maradni olykor igen csak nehéz, de a tapasztalatok, amelyeket azoktól az emberektől szereztem, akik már harcolnak az élhetőbb jövő reményében, azt mutatják érdemes küzdeni.

TÉMAFELVETÉS ÉS CÉLKITŰZÉS

A dolgozat témájának megválasztásában jelentős szerepe volt Édesapámnak. Gazdálkodása során sokszor találkoztam azzal a szomorú helyzettel, hogy a mezőgazdaság jövedelmezősége bizonytalan, a piacra jutás nehéz és óriási a termelők kiszolgáltatottsága. A kiváló minőségű, magas kategóriába tartozó termékeket is, sokszor csak alacsony kategóriás árért tudják értékesíteni, mert minősége ellenére nem versenyképes az olcsóbb importáruval szemben. Nincsen közös gondolkodás a nyersáru hozzáadott értékének helybeni növeléséről. A különböző közvetítőkön keresztüli értékesítés során a köztes lépcsőfokok a haszon egy részét elviszik. A nagyobb üzletláncokkal való közvetlen kapcsolat kialakítása pedig a kisebb piaci szereplőknek szinte lehetetlen, mert nem tudnak megfelelni a multinacionális cégek elvárásainak.

Ezen tapasztalatok tettek kíváncsivá, hogy megvizsgáljam a kisebb mezőgazdasági szereplők értékesítési helyzetét és lehetőségeit. A vizsgálat helyszínének kiválasztásában közrejátszott az, hogy tanszéki demonstrátorként volt lehetőségem részt venni konzulensem egyik kutatásában, mely többek között a Balmazújvárosi kistérségben vizsgálta az agrár-környezetgazdálkodási program (AKG) szerepét, valamint azt, hogy milyen struktúrájú a térség gazdaságának szereplői köre. Ezen túl az eddigi eredmények azt mutatják, hogy Hortobágyi Nemzeti Park térségének sajátos természeti adottságai révén, szűkösek a lehetőségei a gazdasági dimenzió mentén, ezért különösen fontos szerepet kap, hogyan talál piacot az itt fellelhető árukra és szolgáltatásokra. Ezért kap kiemelt szerepet a piac-irányítás a „ruralweb” koncepció dimenziói (endogenitás, újszerűség, fenntarthatóság, társadalmi tőke, intézményi berendezkedés, piac-irányítás) közül. (KATONA et al., 2011)

Így esett a választásom Hortobágyra. Felkeltette az érdeklődésemet, hogy egy olyan településen, – amely turisztikailag az egyik legismertebb az országban, és ahol a gazdálkodóknak „termék-reklámot” a világörökségi cím biztosíthatna –, hogyan boldogulnak a gazdák, milyen piacokra tudják vinni termékeiket?

Dolgozatomban arra vállalkoztam, hogy megvizsgáljam a hortobágyi termelők értékesítési helyzetét és lehetőségeit. Szűkítve a témát, arra fókuszáltam, melyek azok a termékek, amelyek megjelennek Hortobágyon, milyen csatornákon keresztül értékesítik azokat, használnak-e értékesítést ösztönző eszközöket a termelők, mekkora a közvetlen értékesítés aránya, és hogy milyen fejlesztési lehetőségeket látnak piaci értékesítésük javítására.

Dolgozatom első részében ismertetem a termelők helyzetét a megváltozott étel-miszer-ellátási láncban, és röviden tárgyalom értékesítési lehetőségeiket. Ezután elemzem, hogy mit jelent Hortobágyon gazdálkodni, a község múltján és jelenén keresztül bemutatom, hogy a termelés szempontjából milyen sajátosságai vannak a településnek. Majd az eredmények értékelése következik, amely magába foglalja a kérdőíves felmérésem elemzését, valamint a mélyinterjúkból és a rendezvényeken szerzett tapasztalatokból levont eredményeket. Ezt követően példákon keresztül mutatom be a lokális gazdaság lehetőségeit, mint egy alternatívát a termelők helyzetének javítására, végül pedig a visszacsatolásként szervezett fórum tapasztalatait ismertetem.

1. A TERMELŐK HELYZETE AZ ÁTRENDÉZŐDŐ ÉLELMISZER-ELLÁTÁSI LÁNCOK TÜKRÉBEN

Az ellátási láncot Mentzer és társai (2001) úgy határozták meg, mint három vagy annál több szereplő halmaza (szervezet, vagy egyén), amely közvetlenül bekapcsolódik a termék, szolgáltatás, pénz és/vagy információáramlásba a forrástól a fogyasztóig (MENTZER et al., 2001).

Más megfogalmazásban az ellátási lánc: értékteremtő folyamatok sorozata, amelyek egymással kapcsolatban álló vállalatokon keresztül zajlanak, és a fogyasztók számára termékeket, illetve szolgáltatásokat hoznak létre (CHIKÁN, 2006).

Azok a szereplők tekinthetők az ellátási lánc tagjainak, akik a beszerzés, a termelés és a termék vagy szolgáltatás fogyasztóhoz való eljuttatásának folyamatában együttműködnek (HARLAND, 1996 alapján NAGY). Így az élelmiszer-ellátási lánc szereplőinek tekinthetők a gazdálkodók, élelmiszer-feldolgozók, forgalmazók, nagykereskedők és a kiskereskedők.

Az élelmiszer-ellátási láncok megfelelő működése nagyon fontos - hívja fel a figyelmet az Európai Bizottság 2009-ben kiadott „Hatékonyabban működő élelmiszer-ellátási lánc” című közleményében - fontos, mert az ellátási lánc felöleli az európai országok gazdaságainak három jelentős ágazatát: a mezőgazdaságot, az élelmiszer-feldolgozó ipart és a forgalmazást. Ezek az ágazatok együtt az európai hozzáadott érték több mint 5 %-át állítják elő és az európai munkavállalók 7 %-ának adnak munkát. Európában a háztartási kiadások 16 %-át fordítják élelmiszerre, így ezen ágazatok közvetlenül is szerepet játszanak az európai lakosság életében. A közlemény az alábbi megállapításokra helyezi a hangsúlyt:

- Ha vizsgáljuk a lánc hatékonyságát, sok tekintetben hatékonyan működik: kiváló minőségű élelmiszereket, hatalmas választékban nyújt, elérhető áron az európai fogyasztók számára, emellett biztosítja a termékek biztonságosságát és nyomon követhetőségét is.
- Azonban 1995 óta az élelmiszer-ellátási lánchoz tartozó ágazatok általános gazdasági növekedése és versenyképessége, elmarad az EU többi ágazatának gazdasági átlagától, ami nagy problémát jelent, mivel ezeknek az ágazatoknak helyt kell állniuk a nemzetközi versenyben, amely mindeközben egyre élesebbé válik.
- Az élelmiszerárak alakulása a rugalmasság hiányáról tanúskodik a mezőgazdasági árváltozásokkal szemben.
- A Bizottság a probléma megoldását többek között az élelmiszer-ellátási lánc szereplői közötti fenntartható és piaci alapú kapcsolatok elősegítésében látja, amelyhez szükséges volt a láncot alkotó szereplők vizsgálata.

A szereplők (gazdálkodók, élelmiszer-feldolgozók, forgalmazók, nagykereskedők, kiskereskedők) kapcsolatait gyakran problémák terhelik, amelyek hátráltatják a láncban rejlő lehetőségek kibontakoztatását. Általános jelenség az élelmiszer-ellátási láncban belül a szerződéses felek közötti alkupozíciók nagyfokú kiegyensúlyozatlansága. Ezek az egyenlőtlenségek pedig tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatokhoz vezethetnek. Az erősebb szereplők saját és kizárólagos hasznukat keresve próbálnak szerződéses megállapodásokat kötni. Ilyenek például a késedelmes kifizetések és a szerződések egyoldalú, hirtelen módosításai.

Az ellátási láncban belül valamennyi piaci szereplő leginkább arra törekszik, hogy befolyásolja a végső fogyasztók árait. A fogyasztói árképzésben az élelmiszer-termelők helyzete, a termelő és kereskedő gazdasági erejétől függ. Ha a termelő és kereskedő között egyenrangú viszony alakul ki, akkor

a termelő képes a termelői árak meghatározására és így közvetve hatással van a fogyasztói árak alakulására is. Amikor az árakat a lánc szereplői közösen alakítják ki, akkor vertikális együttműködésről (vertikális integráció, vertikális koordináció) van szó. Kereskedői dominancia esetén azonban valamennyi fázisár alakulását a kereskedők határozzák meg (felülről lefelé történő árképzés). Az a jellemzőbb, amikor az élelmiszer-termékpályák fázisainak piaci szereplői nem egyforma mértékben képesek hatni az árak alakulására. A mezőgazdasági termékek termelői a differenciálatlan termékeik, és az alacsony koncentrációjuk miatt általában árelfogadók a termékpálya többi szereplőjéhez képest. Ugyanakkor a piaci erőfölény következtében a kiskereskedelem ármeghatározó a termékpályán belül vertikálisan, és bizonyos mértékig horizontálisan is (GYÖRE et al., 2009 b).

Sok esetben az ellátási lánc szereplői egy központi vállalat köré szerveződnek, amely általában az ellátási lánc működésének a motorja. Ez a központi vállalat gyakran egy erős, a végső fogyasztói termék vagy szolgáltatás előállításában központi szerepet játszó nemzetközi nagyvállalat (GELEI, 2008).

Megállapítható, hogy az ellátási lánc szereplői közötti kapcsolatban a kereskedő (főleg a nagyobb cégek képviselője) a legerősebb fél. Sokkal erősebb pozícióban van a beszállítókkal szemben, mivel azok nagy részét bármikor lecserélheti (GYÖRE et al., 2009 b).

FORGÁCS (2006) szerint a nagy élelmiszer-kereskedelmi láncok (multinacionális vállalatok) már a fejlődő országok piacain is jelen vannak és egyre nagyobb szerepet kapnak a piaci kapcsolatokban és ezzel az élelmiszer-gazdasági termékpályák funkcionális és hatalmi átrendeződését okozzák. A termékpályák működtetésében fokozatosan vették/veszik át az irányító szerepet. Nemcsak az élelmiszer-gyártókat, de a mezőgazdasági alapanyag-termelőket is hátrányos helyzetbe hozta ez az átrendeződés (a növekvő minőségi követelmények és a csökkenő árak következtében).

Az utóbbi két évtized során az agrárszektorban, különösen a kiskereskedelemmel közvetlen kapcsolatot kiépítő ágazatokban dekoncentrációs folyamat ment végbe, ezzel szemben a feldolgozóipar kisebb, a kereskedelmi szektor gyorsabb ütemben koncentrált (GAZDASÁGI VERSENYHIVATAL, 2009). Ez a gyors koncentráció az üzletláncokat befogadó országokban, negatív hatásként jelentkezik, mert hatására számos korábbi üzlet, de főleg kis, kevésbé tőkeerős magánüzlet megszűnik, ami nem csak a termelőket, de a foglalkoztatást is negatívan érinti. Ahol a multinacionális cégek letelepednek, ott nő az élelmiszerek és alapanyagok importja, így nagyon nehéz helyzetbe kerülnek a mezőgazdasági és élelmiszeripari termelők, valamint feldolgozók, mert visszaszorulnak a saját belföldi piacukon a globális cégek beszerzési politikájának következtében. Az alacsony koncentrációjú és tőkeerejű beszállítók nem tudnak versenyezni a tőkeerős cégek vevő csalogató politikájával szemben (beszerzési ár alatti akciók) és ez különösen a mezőgazdasági nyers- és friss termék beszállítóira igaz (GYÖRE et al., 2009a).

Érdekes, hogy a kereskedelmi láncok által már „behálózott” országok közül vannak olyanok, amelyek védelmi reakciókkal válaszolnak e folyamat továbbterjedésére, illetve annak korlátozását is törvénybe iktatták (GYÖRE et al., 2009 a).

Hazánkban összesen 27 multinacionális kiskereskedelmi cég tart fent üzletet. Ezekből 18 vállalat értékesít élelmiszert is. Az üzletláncokba szállító kistermelők száma átlagosan 5 és 15 között alakul, kivételt képez a CBA, amelynek központi raktárába közel 300 kistermelő szállít (GYÖRE et al., 2009 a).

Az élelmiszer kiskereskedelemben hazánk 10 legnagyobb – zömében multinacionális – kiskereskedelmi láncának részesedése a forgalomból 2003-ban elérte a 89 %-ot. Az óriáscégek a kisebb termelők számára szinte lehetetlenné teszik az üzletek polcra való bejutást, mert a kisebb termelők, gazdálkodók termékeinek fő értéke az egyediség, a változatosság, a kisebb szériák a különleges minőség,

amelyeket a kereskedelmi láncok üzletpolitikájuk miatt sajnos nem (vagy csak ritkán) tudnak figyelembe venni (KAJNER, 2009).

Az Agrárgazdasági Kutató Intézet (GYÖRE et al., 2009 a) által végzett kutatás során, - amelyben a kistermelők értékesítési lehetőségeinek átalakulását vizsgálták - összegyűjtöttek néhány problémát, amely megnehezíti az egyéni termelők beszállítóvá válását. Például:

- a kis gazdaságok termelői nem tudnak nagyobb árumennyiséget folyamatosan és megfelelő minőségben szállítani,
- nem képesek tisztított, válogatott, csomagolt, címkézett árut szolgáltatni,
- gyakran pontatlanok a szállítás ütemezésben és a rendelés teljesítésben,
- megszegik a szerződést (pl.: megállapodás ellenére másnak szállítanak),
- mérsékelt a tanulási hajlandóságuk,
- nem tudják felvállalni a hosszabb fizetési határidővel járó likviditási nehézségeket,
- nem hajlandóak költeni, beruházni a minőségbiztosítási rendszerek, tanúsítványok megszerzésére, holott a láncok elvárják azok meglétét.

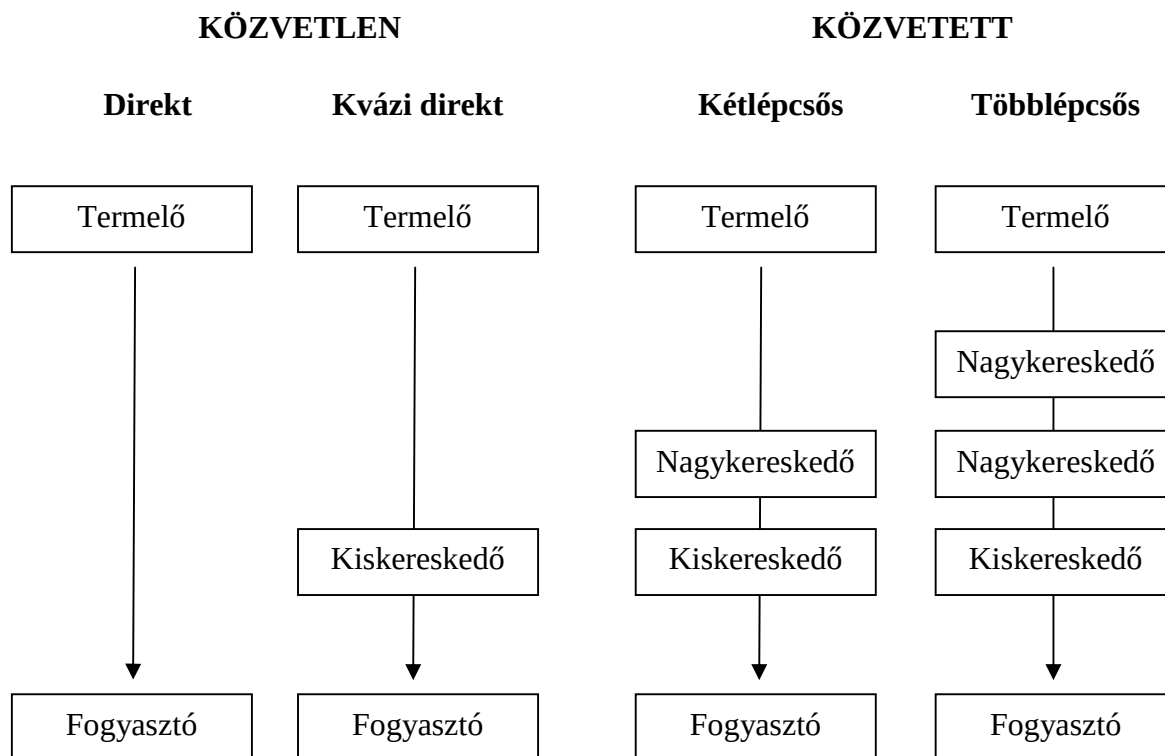
A kiskereskedelmi láncok mára megkerülhetetlen tényezőivé váltak a hazai élelmiszerértékesítésnek. A multinacionális kereskedelmi láncokat, gyengíteni, semlegesíteni reménytelen vállalkozás lenne, hiszen a globalizációs folyamatok olyan mértékben előrehaladtak, hogy azokat már megállítani nem lehet. Inkább a kínálati oldalt kellene felülvizsgálni, hatékonyabbá és versenyképesebbé tenni, ahhoz, hogy a kiskereskedelem igényeinek meg tudjanak felelni. Így egyes szakértői körök a beszállítók koncentrációjának fokozásában, a termelői összefogásban látják a megoldást, mert úgy gondolják, hogy a profit osztozkodás arányait nagyban befolyásolnák a termelők koncentrációját növelő integrációk. A magyar élelmiszer-gazdaságban mégis alacsony az integrációs készség, ezért a gyenge piaci szereplők a koncentráltabb szereplőkkel kénytelenek osztozkodni a képződő profiton (GYÖRE et al., 2009 a). Pedig az élelmiszer-ellátási láncban a kis beszállítók (különösen az alapanyag termelők) helyzete a legnehezebb, és csak olyan mértékben várhatják alkupozíciójuk javulását, amennyire képesek az ön szerveződésre (FORGÁCS, 2008).

Más vélemények szerint (KAJNER, 2009), mivel a kisebb piaci szereplőknek nehéz vagy nem nyereséges a hipermarketekbe való bejutás, ezért más alternatív értékesítési utakat is kell keresni.

Az irodalmak alapján, úgy gondolom, hogy nem szabad harcolni a kiskereskedelmi láncok ellen, hanem inkább fejleszteni kell az ellátási-lánc kisebb szereplőit, hogy megfelelő partnerei legyenek a nagy üzletláncoknak is. Emellett eredményes lehet a gazdák összefogása, mert közösen jobban tudják teljesíteni azokat a megkövetelt feltételeket, amelyeknek egyedül nem képesek megfelelni. De a legeredményesebbnek több értékesítési csatorna együttes alkalmazását látom.

1.1. A termelők értékesítési lehetőségei

Az ellátási-láncok felépítése alapvetően kétféle lehet, közvetlen (direkt) vagy közvetett (indirekt) (2. ábra). A közvetett rendszerben a kereskedelmi lépcsők száma lehet kettő vagy több. A gyakorlatban a vegyes elosztási rendszerek is elterjedőben vannak, amelyek ötvözik a direkt és az indirekt elemeket, így próbálják meg az egyes rendszerek előnyeit megtartva azok hátrányait valamelyest csökkenteni (INTERNET 1).

1. ábra: Az értékesítési rendszerek struktúrája

Forrás: INTERNET 1

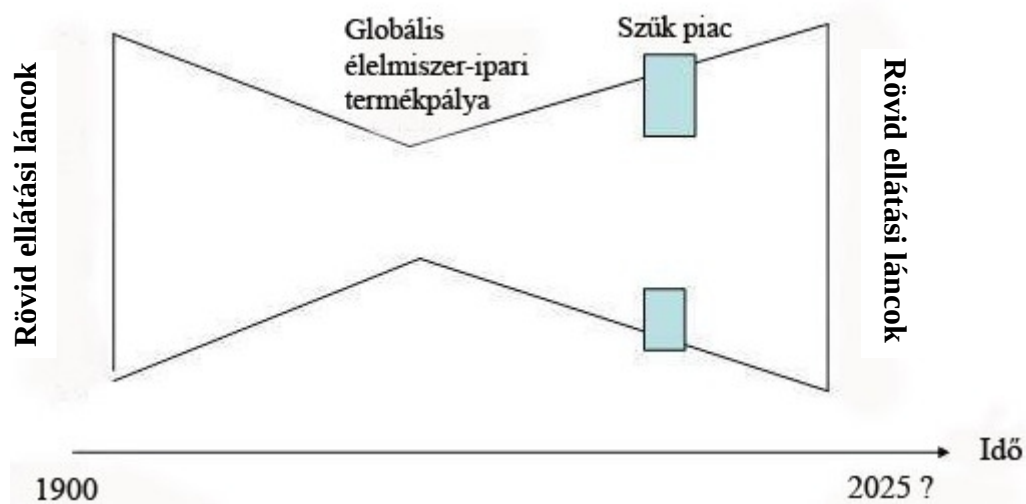
Az elosztási csatornákra jellemző, hogy kezdő és végpontokból (terminálok), köztes pontokból (raktárak, depók), valamint összekötő élekből (szállítási kapcsolatok) állnak. Ezeknek a disztribúciós csatornáknak két dimenziója van:

1. Vertikális tagoltság: a lépcsők számát mutatja, az induló pontból (termelőhely) a végpontba (fogyasztó). A struktúrák általában 1-4 lépcsősek.
2. Horizontális tagoltság: azt mutatja, hogy hány hasonló funkciójú pont van a disztribúciós csatorna egy-egy lépcsőjében (pl. hány regionális raktár van a rendszerben.) (INTERNET 1).

A termelő szempontjából a közvetett értékesítési rendszerek hátránya, hogy a termelő és a fogyasztó egyre jobban eltávolodnak egymástól, és a közvetítő elemek a haszon egy részét elviszik. A közvetlen értékesítésnél a kvázi direkt rendszer esetében sajnos számolnunk kell azzal, hogy a kisebb termelőknek nagyon nehéz bejutni az üzletláncok beszállítói körébe.

A Rural Sociology Group wageningeni munkacsoportjának webblogján olvashatunk a 2011. augusztusában Görögországban megrendezésre került Vidék Szociológusok Európai Szervezetének Konferenciájáról, melynek egyik témája az alternatív élelmiszerpályák volt. A bejegyzés kiemeli, hogy egyes termelők próbálják megtalálni azt a szűk piacot, melyet az alternatív élelmiszer ellátási láncok közé (Alternative Food Networks) tartozó rövid élelmiszer láncok lehetőségei nyújtanak termékeik értékesítésére.

A rövid élelmiszer ellátási láncok egyre több változatát jegyzik. A blog szerzője egy homokóra formáján mutatja be az ellátási láncokban történő változást.

2. ábra: Rövid ellátási láncok szerepének időbeni változása

Forrás: INTERNET 11

100 éve nem tettek különbséget hosszú és rövid-, valamint a konvencionális és alternatív ellátási láncok között. Ha eldöntjük a homokórát és adunk neki egy időmértéket, láthatjuk, hogy 2025-re napjaink koncentrált globális élelmiszer-ipari ellátási láncával szemben újra visszatérhet a korábbi sokféleség, ami mostanában kialakulóban van. A fogyasztók számára egyre fontosabbá kezdenek válni a helyben előállított, feldolgozott termékek. Fokozatosan növekszik a tudatos fogyasztók azon csoportja, akik a helyi termékeket, a rövid ellátási láncokat preferálják (INTERNET 11).

2. ANYAG ÉS MÓDSZER

A kutatásom során szakirodalmak tanulmányozása, feldolgozása mellett, primer kutatást is végeztem. A primer kutatásom részét képezi egy kérdőíves felmérés, mélyinterjúk lefolytatása és egy lakossági fórum megszervezése Hortobágy településen.

A hazai és külföldi szakirodalmak tanulmányozása abban segítette munkámat, hogy ezeken keresztül jobban megismerhettem a magyar termelők helyzetét, az élelmiszer ellátási láncok szerkezetét, a lokális gazdasághoz kötődő véleményeket, valamint Hortobágy település sajátosságait, múltját és jelenét.

A kérdőíves vizsgálatom¹ részét képezi az Agrárgazdasági Kutató Intézet Élelmiszerlánc Elemzési Osztálya által készített felmérésnek, mely a fogyasztói és termelői piacok jelentőségét és lehetőségeit vizsgálja a hazai élelmiszer-ellátási láncban. Az Intézet kutatásának célja, hogy hazai és nemzetközi tapasztalatok alapján egy olyan gyakorlati kézikönyvet állítson össze, amelyet a gazdálkodók és a piacüzemeltetők is hasznosíthatnak. Saját vizsgálatom csak egy településre tér ki és a KSH által rendelkezésre bocsátott adatbázis alapján térképezi fel a termelőket. A két munka így összekapcsolódik és segítheti egymást.

A Termelői/Kereskedői kérdőív (1. számú melléklet) 8 fejezetből áll. Az első fejezet a vállalkozás/gazdaság főbb adatait gyűjti össze. A második fejezetben az értékesítésről általánosságban kapunk válaszokat, ahol többek között kiderül, hogy milyen csatornákon keresztül értékesítik termékeiket. A harmadik fejezet a marketing tevékenységekre kérdez rá, a piacon való szereplés szempontjából nagyon fontos, hogy milyen értékesítést elősegítő eszközöket alkalmaznak a termelők. A negyedik témakörben a szállítási és egyéb feltételekkel kapcsolatos adatokat kapjuk meg. Az ötödik fejezet a közvetlenértékesítésről szól, míg ennek függvényében a hatodik és hetedik fejezetek a piaci értékesítést vizsgálják. Az utolsó rész a fejlesztési terveket és javaslatokat méri fel.

A kérdőíveket próbáltam minél több emberrel személyesen kitöltetni, de abban az esetben, ahol ez nem sikerült egy levelet csatoltam a kérdőív mellé (2. számú melléklet), – amelyben bemutattam a kutatás témáját – és személyesen kipostáztam a dokumentumot. A kérdőív kitöltése önkéntes és anonim volt. A kiadott kérdőívekből végül 11 db állt a rendelkezésemre.

A Hortobágyon rendezett események közül részt vettem a Hortobágyi hídi vásáron, valamint a Magyar LEADER Szövetség és a Hortobágyi LEADER Nonprofit Kft. közös szervezésében „LEADER Típusú Konzorcium és Agrár-Vidék Dinamikus Gazdaságfejlesztő Klaszter Program az Észak-alföldi Régióban” címmel megrendezésre kerülő Projektindító megbeszélésen. Mindkét rendezvény lehetőséget adott személyes beszélgetésekre előadókkal, piaci szereplőkkel.

Mélyinterjút készítettem dr. Gyulai Ivánnal, aki az Ökológiai Intézet A Fenntartható Fejlődésért Alapítvány igazgatója. Intézetük egy egyedülálló fenntartható falu programot valósít meg Gömörszőlősen. Emellett sikerült interjút készítenem Hortobágy polgármesterével, Vincze Andrásnéval, és több helyi termelővel is.

A kutatás eredményeiről szerettem volna a helyiek véleményét is meghallgatni, így konzulensem segítségével egy fórumot is szerveztünk „Párbeszéd Helyi termékekről, Helyiekkel” címmel, amelyen helyi lakosokat próbáltunk megszólítani és egyben visszacsatolást kapni a kutatás eredményeivel kapcsolatosan.

¹ Az AKI rendelkezésemre bocsátotta az Intézett által kidolgozott kérdőívet.

Munkámat segítették eddigi tanulmányaim valamint, hogy a 12 hetes kötelező szakmai gyakorlatomat a Hortobágyi LEADER Nonprofit Kft-nél tölthettem. Helyi Vidékfejlesztési Stratégiájukból nagyon sok hasznos információt merítettem és a munkatársak számos kérdésemben segítséget nyújtottak számomra.

Kutatásom menetét az 1. ábrán szemléltetem, bemutatva munkám lépéseit és a hozzájuk kapcsolódó várható eredményeket.

0. lépés: Általános helyzet megismerése, a vizsgálat témájának szűkítése:

- A termelők helyzetének bemutatása az átrendeződő élelmiszer-ellátási láncban, a gazdák értékesítési lehetőségeinek feltárása.

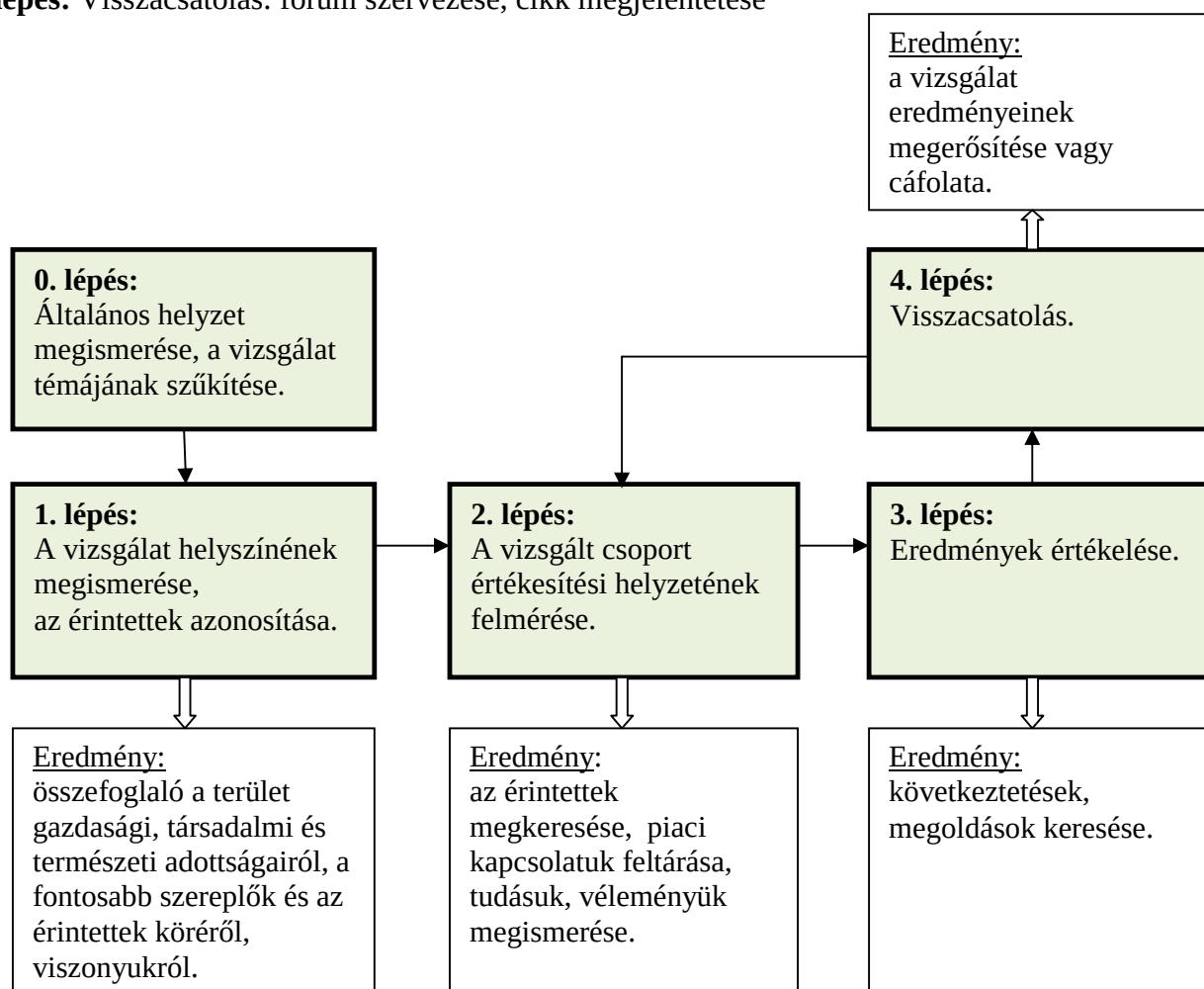
1. lépés: A vizsgálat helyszínének megismerése, és az érintettek azonosítása:

- a Hortobágyról elérhető írásos dokumentumok, statisztikák, internetes hírek összegyűjtése, a vizsgálat szempontjából fontos szereplők megismerése

2. lépés: A vizsgált csoport értékesítési helyzetének felmérése: kérdőíves elemzés, interjúk, települési rendezvényeken való részvétel

3. lépés: Eredmények értékelése: a lokális gazdaság lehetőségeinek vizsgálata.

4. lépés: Visszacsatolás: fórum szervezése, cikk megjelentetése

3. ábra: A kutatás menete

Forrás: KELEMEN-BELA-PATAKI (2010) alapján saját készítés

3. A VIZSGÁLAT HELYSZÍNÉNEK MEGISMERÉSE ÉS AZ ÉRINTETTEK AZONOSÍTÁSA

A terület megismeréséhez és az érintettek azonosításához a Szent István Egyetem Környezet- és Tájgazdálkodási Intézet munkatársai által kidolgozott módszert használtam iránymutatásul. Ez alapján összegyűjtöttem minél több, az adott területről elérhető írásos dokumentumot, történeti, társadalmi, földrajzi leírást. Ezután az adott térség aktuális híreiről gyűjtöttem információkat, amelyek képet formálnak arról, hogy a térségi szereplők között milyen kapcsolat van. Erről az elsődleges információszerző fázisról készítettem ezt a fejezetet, amelyben kitérek a terület alapvető természeti, társadalmi és gazdasági jellegzetességeire, továbbá a vizsgálat érintettjeire és a köztük lévő viszonyra. Majd a szereplők közötti kapcsolat ábrázolásához érintett-térképet valamint érintett-erőtér rajzolok fel.

Azért tartom fontosnak, ezt a fejezetet, mert ezáltal képet kapunk arról, hogy mely külső tényezők és szereplők befolyásolják a hortobágyi termelők értékesítését.

3.1. Hortobágy története

Hortobágy a legkorábbi helységneveink közé tartozik. Már 1009-ben említik a Hortobágy folyót (Hortubaguize = Hortobágyvize), ugyanis István király az egri püspökségnek adományozta néhány a folyó környékén lévő birtokát. Azonban sokkal korábbról, a kőkorszakból is fellelhetők Hortobágyon olyan leletek, amelyek letelepedett lakónépességre utalnak.

A középkori Hortobágy-környéki települések a XIII-XV. században a mongol, tatár pusztításokat követő pestisvész és az élelemhiány miatt elnéptelenedtek. A lakatlanná vált területeket Debrecen város zálogjogon birtokba vette, majd külterjes jószágtartás mellett, földművelésbe kezdett. Ennek köszönhetően virágzott fel a magyar szürke marha tartása és lábón való értékesítése, amely során fontos kereskedelmi útvonalakhoz igazodtak. Ilyen volt a Budát Erdéllyel összekötő „sóút”, melynek nevezetes pihenőhelyei, a csárdák közül számos még ma is áll (Látóképi, Kadarcsi, Kishortobágyi, Nagyhortobágyi).

A fellendülő kereskedelem végett szükségessé vált egy fahíd építése a mátai gázlónál. Ezt azonban az áradások elmosták, így épült meg 1827-ben Povolny Ferenc tervei szerint a kilenclyukú kőhíd, melynek tövében rendezték - és rendezik ma is - a messze földön ismerté vált hídi vásárt. Ezt követően 1935-ben a Csárdában megnyitották az ország első pásztormúzeumát.

A Hortobágy rendkívül buja növényzettel, erdőkkel, nádrengeteggel benőtt terület volt egykoron, amely a Tisza 1855-ös szabályozása után kiszáradt, és átalakult. Tehát a pusztát legalább annyira az emberkéz műve, mint a természeté.

A mai település létrejöttében erősen közrejátszott a mezőgazdaság, melyre a témából adódóan részletesen szeretnék kitérni.

Hortobágy már a XVI. században jelentős állattartó területnek számított. Feljegyzésekből kiderül, hogy a XIV. században a debreceni gyapjúból dolgozó kézművesek szervezték a juhtartást és 1694-től tanácsi rendelet alapján Hortobágyra kihajtott sertések állományának alapja a mangalica volt. 1567-ben

1. kép: Hortobágy címere

már halászokról tesznek említést Debrecen város jegyzőkönyvében. A nádvágás azonban nem volt jelentős.

1756-ban a feljegyzések szerint 1300 lovat, 8500 marhát, 10500 juhot és 1050 sertést hajtottak ki. Majd a Tisza szabályozását követően (1855) megnőtt a kihajtott állatok száma, mert az ártér visszahúzódásával újabb területek szabadultak fel. Ekkor már 2000 lovat, 16000 marhát, 15000 juhot és 6300 sertést jegyeztek fel.

Az 1810-es években kezdődött a mátai majorság kialakulása. A Tisza szabályozása után egyre több állatot legeltettek. 1834-től létrehoztak egy felügyelő szervezetet, amelyet az állatok egészségének felügyelete, a legelő bérek beszedése, és a lopás okozta károk tetek szükségessé. A tenyésztéshez 1859-től kezdve állami és spanyol méneket is alkalmaztak apaállatnak a saját nevelésű méneken kívül. A gazdálkodás előmozdítására 1879-ben megalakult a Hortobágyi Intézőbizottság, melynek székhelye a csárdában volt. Az Intézőbizottság kezdeményezte a hídi vásárt, melyet 1890-től engedélyeztek, valamint általános érvényű legeltetési rendet is adott ki.

A tej és a gyapjú könnyebb értékesítésére a birkatartó gazdák egyesülete 1879-ben „Debreceni Juhtartó Gazdák Egyesülete” néven társasággá alakult. Ekkor épültek a „Nyíróhodályok és az úsztató is, ami 1819-ben megsemmisült. Ez az úsztató a híd közelében volt és rajta áthajtva a juhokat, a folyó vize mosta ki a gyapjúikból a szennyet.

A város jobb ivóvíz ellátása érdekében Mátán 1913-ban artézi kutat fúrtak és tíz évvel később 1923-ban telefonvonal felállításáról is határoztak. Szintén ebben az évben megalakult a Debrecen - Hortobágyi Magyar tenyészbika telep, ahol 130-140 darabból álló bikagulyát gondoztak, hogy a magyar szürke fennmaradhasson.

A törzsjuhászat 1921-ben alakult a juhos gazdák szövetkezete által. A teleppel együtt 1924-ben egy sajtgyárat is üzembe helyeztek, de az hamarosan megszűnt.

1913-ban Debrecen városa 3000 hektár földet választott le Mátából kísérleti öntözőtelep céljára. Majd 1914-ben a Halkereskedelmi Részvénytársasággal egy tógazdaság üzemeltetésére kötött szerződést. 1916-ra elkészült a magtár – amelyben a halak etetéséhez szükséges lisztet, tengerit és csillagfürtöt tárolták –, megépült az I. gépház turbinákkal és néhány családház is. A halastavak építkezése 1922-ig folytatódott. A vízellátást a Tisza biztosította a nagyterületű halastavak számára, amelyeket 25 évre bérelt halkereskedelmi Részvénytársaság. Ezekben leginkább pontyot, süllőt, harcsát és csukát tartottak. Az Rt. az 1930-as években 200-300 embernek nyújtott munkalehetőséget és növekvő üzemelésének köszönhetően a vasútállomást is kibővítették.

1935-ben kezdte meg működését a borsói víztároló és öntözőtelep. A Hortobágy folyó téli-tavaszi csapadék mennyiségét fogták fel és tárolták el a nyári időszakra. A szivattyúkat a duzzasztómű által felduzzasztott víz ereje hajtotta. A 309 hektárnyi tározó halastóként is funkcionált és 1931-es adatok szerint 1343 hektárt öntöztek a segítségével.

A mai Hortobágy kialakulása, a II. világháború után elkezdődött tulajdoni viszonyok változásának volt köszönhető, amikor is az állam átvette Debrecenről Hortobágyot, Állattenyésztő Nemzeti Telep

néven. Az ország egész területéről érkeztek a munkát, megélhetést keresők, így 1949-től önálló állami gazdaságok működése megkezdődhetett.

Ezt követően az ötvenes években a csárda környékére települtek az emberek és ezáltal megindult a későbbi közszékhely kiépülése. 1966-ban a néhány év alatt felépülő falu, közigazgatásilag önállóvá településsé fejlődött. Hortobágy mára már nemzeti és nemzetközi értéké vált. Magyarország első, 1973-ban létrejött nemzeti parkjának közepén található, amely 1999 óta kultúrtáj kategóriában a Világörökség részévé is vált.

Hortobágy múltjának leírásához Taar Ferenc: A Hortobágy című könyvét és Hortobágy település Közigazgatási Portálját (INETRNET 2) használtam segítségül.

3.2. Hortobágy jelene

3.2.1. A település térségi helyzete

Hortobágy település az Észak-Alföldi régióban, azon belül Hajdú-Bihar megye észak-nyugati részén, a Debrecen és Tiszafüredet összekötő 33. számú főút mentén helyezkedik el. A Balmazújvárosi kistérség része, határos Tiszacsegével, Balmazújvárossal, Nagyhegyessel, Nádudvarral, Tiszafüreddel, és Egyekkel. 40 km-en belül található a már említett településeken kívül még Újszentmargita, Hajdúböszörmény, Debrecen, Hajdúszoboszló, Nagyiván, és Tiszaörs település (HORTOBÁGY KÖZSÉG ÖNKORMÁNYZATA, 2011).

A település térségi kapcsolatáról mindenképpen meg kell említeni sajátos szerkezetét. Hortobágyhoz tartozik még hét településrész: Árkus, Szásztelek, Halastó, Kungyörgy, Máta, Borsós, Kónya, amelyek 5-15 km-es körzetben találhatóak és ahol a lakosság több mint 1/3-a él. A tanyás részekkel együtt, Hortobágy település közigazgatási területe 28.458 ha, ami óriási terület, Budapest területének (52 516 ha) több mint felét lefedi (KSH, 2011). Hortobágy lakott (beépített) területe 375 hektár (INTERNET 2).

3.2.2. Földrajzi elhelyezkedés és természeti adottságok a „Délibábok földjén”

Hortobágy település az Alföld keleti részén, a Közép-Tiszavidéken található, valamint a Hortobágyi Nemzeti Park (HNP) közepén helyezkedik el. A 81 ezer hektár kiterjedésű Hortobágyi Nemzeti Parkot az ország első nemzeti parkjaként alapították és magába foglalja Európa legnagyobb kiterjedésű érintetlen füves Pusztáját (INTERNET 3). Ám ez a terület a Pusztánál sokkal többet jelent: „Hortobágy egy olyan, a pásztorközösségek által megművelt kultúrtáj, mely az ember és a természet kétezer éves, hagyományos és kíméletes földhasználaton alapuló, harmonikus együttműködésének kiemelkedő példája. Európa legnagyobb összefüggő, természetes füves pusztája, mely nem az erdők kiirtása eredményeként jött létre, hanem emberi tevékenység révén, és képes volt megőrizni biológiai sokféleségét” (INTERNET 4). Ennek a különleges sajátosságának köszönhetően a Világörökség részét képezi.

Az elkövetkezőkben Hortobágy település és környéke természeti sajátosságait szeretném röviden bemutatni:

Domborzat

Domborzatát tekintve Hortobágy, mint tájegység 87 és 110 m közötti tszf-i magasságú, jellemzően ártéri szintű tökéletes síkság. Az átlagos 88-92 m magasság felé csak egyes Tisza menti buckavonulatok és kunhalmok emelkednek. Az Alföld felszínalaktani szempontjából egyik legegységibb területe.

Éghajlat

A település egy mérsékelt meleg, száraz éghajlatú területen található, az ország egyik legszárazabb vidéke. Az évi csapadék mennyiség 500-550 mm. Ennek több mint fele április és szeptember között esik. Jellemző a szélsőséges, szeszélyes időjárás. Gyakori az aszályos nyár, amit gyakran belvizes ősz, tél, tavasz követ. Napfényes órák tekintetében (2000-2500 óra/év) az ország leggazdagabb területe. Széljárta táj. Az évnek alig 13-16%-a szélcsendes nap. A terület kimondottan száraz jellege miatt a kevés csapadékot igénylő növények természetük gazdaságosan.

Vízrajz

A puszta felszíni vízfolyásban szegény. A vízfelület csökkenését ellensúlyozzák az újonnan létesített halastavak és víztározók. Így Hortobágyot a Nyugati-főcsatorna vízrendszere, a Hortobágyi-főcsatorna és a Keleti-főcsatorna vízrendszere hálózza be. Az öntözővíz használat alacsony, a csatornák inkább a halastavakat táplálják.

A felszín alatti vizek közül a növényzet szempontjából legjelentősebb a talajvíz és különösen lényeges annak mélysége és ingadozása. Az átlagos mélység 2-3 m körül van, ám előfordul, hogy helyenként a 2 m-t sem éri el. Kémiai jellegéről elmondható, hogy a nátriumban gazdag talajvíz, amely a szikes talajok elterjedtségének fő okozója ugyanolyan arányban van jelen, mint a kalciumos talajvíz típusok.

Talajok

A terület 74%-át mélyben sós és szikes talajok alkotják. A löszös üledékeken, a felszín közeli 2-2,5 m átlagos mélységű szikes talajvíz hatása következtében jellegzetes mozaikos szerkezetben változatos szikes talajkomplexek képződtek.

A terület flórája és faunája

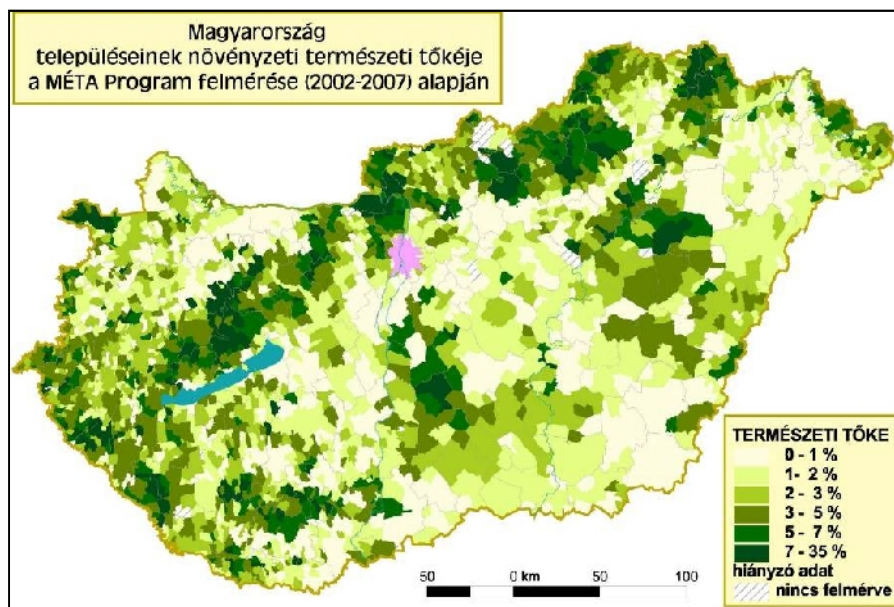
Hortobágy a kontinens legnagyobb összefüggő szikese. A legfontosabb élőhelyek: a pannon löszpusztagyepek és a pannon szikes puszták és mocsarak, melyek kiváló állapotban maradtak fenn és uralják a kistérség jelentős hányadát. Jellemző növényfajok: seprűparéj, sziksófű, magyar látonya, magas tarackbúza, dárdás nádtippan, nemes cickafark. A növények fajszáma: 600-800 db., ebből védett faj: 40-60 db.

A puszta füves legelői őshonos állatokat hizlalnak, ilyen többek között a szürke marha, és a magyar rackabirka, is, amelyekhez köthető Hortobágy legfőbb kulturális öröksége a pásztorélet fennmaradása és továbbörökítése.

A nádasok madár világa egyedülálló, a területen fészkel az egyetlen hazai fészkelő vadlúdfaj a nyári lúd, de otthona a szárcsának, a vízityúknak, és több vadréce fajtának. A teljes világállomány 1-10% között van a Hortobágyon fészkelő vízimadarak állománya, emellett tavasszal és ősszel a vonuló madarak egyik legfontosabb pihenőhelye, darvak tízezrei krúgatnak olyankor a puszta felett. A pusztán él egyik legféltettebb madarunk a tűzok, és fészkel a sziki pacsirta. A lepkéknek is mintegy 300 fajával találkozhatunk a területen.

Kiemelkedő a pusztán található rágcsáló populáció, amely a 29 ragadozómadár fajunknak nyújt kiváló táplálékforrást. A puszta otthona mintegy 600 párt számláló kékvércse populációnak is, amely Európa szerte a legnagyobb.

Elmondható, hogy hazánk egyik leggazdagabb biodiverzitású térsége a Hortobágy. Ezt a gazdag természeti tőkét jól mutatja, Molnár és társainak munkája is 4. ábra. Hortobágyra a tiszta levegő, a zaj és fényszennyezés hiánya jellemző, ezért kiválóan alkalmas ökoturisztikai szolgáltatások fejlesztésére.

4. ábra: Magyarország településeinek növényzeti természeti tőkéje

Forrás: MOLNÁR ZS. et. al. (2010)

Ám ezek az adottságok nincsenek kihasználva az ott élő lakosság teljes körében, sőt különösen nagy teherként nehezedik a helyi gazdálkodókra az, hogy egy olyan területen, amely UNESCO bioszféra rezervátum kell összhangot teremteniük az egyedülálló természeti értékek megőrzése, és a létfenntartáshoz szükséges gazdálkodás között.

A település természeti adottságainak jellemzését a Magyarország kistájainak klasztere című könyv, a Hortobágyi LEADER Helyi Vidékfejlesztési Stratégiája (2011) és Hortobágy weboldalának (INTERNET 5) és Közigazgatási portáljának segítségével (INTERNET 2), valamint Hortobágy polgármesterének elmondása szerint állítottam össze.

3.2.3. Társadalmi jellemzők

Hortobágy lakosságát 1495 fő alkotja a KSH 2011-es adatai szerint. Népsűrűsége alacsony, 5,6 fő/km², amely az országos átlagnak (108 fő/km²) az 5,2%-a (HORTOBÁGY KÖZSÉG ÖNKORMÁNYZATA, 2011).

Hortobágy népessége, az 1990-es évektől folyamatosan csökkent (KSH, 2011), elsősorban a születések, elhalálozáshoz viszonyított alacsonyabb száma miatt valamint, a munkalehetőségek fogyása következtében bekövetkező elvándorlásból adódóan. Az utóbbi kialakulásában jelentős szerepe volt annak, hogy a település és lakói többnyire a Hortobágyi Állami Gazdaság (HÁG) alkalmazásában álltak, a rendszerváltást követő privatizáció során azonban a HÁG dolgozóinak jelentős részét el kellett bocsátani. Ez különösen nagy problémát jelentett a külterületeken élők számára, akik munkanélküliként, közlekedési kapcsolat híján „ott ragadtak” a tanyákon - foglalta össze Vincze Andrásné polgármester.

Majd folytatta az önkormányzat bemutatását azzal, hogy a település önkormányzata a rendszerváltást követően nem részesült az állami vagyonból, viszont megkapta a több mint 28.000 ha közigazgatási területen élő, akkor még 1.800 lakos ellátási kötelezettségét, amelynek nem csak a központban, hanem – a gazdasági, kulturális, infrastrukturális és minden szempontból elmaradott – 7 tanyai településrészen is eleget kell tenni, amely tanyai településrészekén él a lakosság egyharmada.

Súlyos terhet jelent Hortobágy számára a már említett külterületek szociális elmaradottsága, ahol a települési átlaghoz képest: 13,5% (INTERNET 6), jóval magasabb a munkanélküliség (80–90%), ami a nagy távolságokból, a tömegközlekedés hiányából, az alul képzettségéből, és a volt Állami Gazdasági telepek elhanyagoltságából ered. Ezeken a külterületi lakott helyeken nagyrészt többszörösen hátrányos helyzetű, mély szegénységben élő családok laknak (HORTOBÁGY KÖZSÉG ÖNKORMÁNYZATA, 2011).

Etnikai megoszlást tekintve Hortobágy lakosságának 98,8%-a vallotta magát magyarnak a 2001-es népszámláláson. A helybéliek 0,2%-a lengyel és szintén 0,2%-a német. 1,1% pedig nem válaszolt, vagy nem jelölte meg hovatartozását.

A vallási összetételt tekintve, a református vallásúak vannak többségben (20,7%), de kevésbé marad el a katolikusok aránya (14,4%). Görög katolikusnak vallotta magát 2,1%, evangélikusnak 0,4 %. Más egyházhoz tartozik 0,3%. Nem tartozik egyházhoz, vagy más felekezethez a lakosság 53,7%-a és 8,4% nem válaszolt. (KSH, 2011)

Ha a társadalmi jellemzőket tekintjük, akkor a külterületen élők vannak a legrosszabb helyzetben, ugyanis számukra a mezőgazdaság nyújthatna fennmaradási lehetőséget, de a földterületek nagy része állami tulajdonban van.

3.2.5. Gazdaság

Vincze Andrásnéval való interjúm során Hortobágy gazdasági sajátosságairól is szó esett. A beszélgetésen szerzett információk és a Hortobágyi Híradó júniusi számában megjelent „Hortobágy Község Önkormányzatának Gazdasági Programja 2013-ig” című cikk alapján szeretném bemutatni az általános gazdasági helyzetet, majd kitérek a mezőgazdasági jellemzőkre.

A termelő egységek száma a rendszerváltást követően jelentősen csökkent. Megszűnt a keverőüzem, a baromfikeltető, az export juh vágóhíd és a tollfeldolgozó. Állattartó telepek tucatja fejezte be működését a libatartás visszaszorításával. Mára a községben alig van működőképes vállalkozás, amely a foglalkoztatás szempontjából óriási problémát jelent. Éppen ezért a településen működő három nagy állami tulajdonú társaságnak (Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatósága, Hortobágyi Természetvédelmi és Génmegőrző Nonprofit Kft., Hortobágyi Halgazdaság Zrt.) kiemelt jelentősége van a térség gazdasági, társadalmi életében. Rajtuk kívül a Hortobágyi Lúdtenyésztő Zrt. és a Hortobágy Club Hotel foglalkoztat nagyobb számban helybéli munkavállalókat.

Hortobágyon 115 gazdálkodó szervezetet tartottak nyilván 2010-ben. Az 1. táblázat mutatja, hogy a gazdálkodó szervezetek 17,4%-a tartozik a Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat csoportba és közel 8%-uk a Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás kategóriába. A legtöbb szervezetet a Kereskedelem, gépjárműjavítás csoport foglalja magába (22,6%) (KATONA et al., 2011).

1. táblázat: A kistérség gazdálkodó szervezetinek TEÁOR szerinti csoportosítása

TEÁOR – Gazdálkodó szervezetek (1597 db)	B/1 (%)	E/2 (%)	T/3 (%)	H/4 (%)
A. Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat	7.2	19.4	17.1	17.4
B. Bányászat, kőfejtés	0	0.5	0	0
C. Feldolgozóipar	7.9	4.4	4.7	5.2
D. Villamosenergia-, gáz-, gőzellátás légkondicionálás	0.2	0.5	0	0
F. Építőipar	17.0	10.2	8.8	3.5
G. Kereskedelem, gépjárműjavítás	18.0	25.7	23.3	22.6
H. Szállítás, raktározás	5.7	1.5	8.8	3.5
I. Szálláshely – szolgáltatás, vendéglátás	5.2	5.3	9.3	7.8
J. Információ, kommunikáció	0.7	2.9	0	0
K. Pénzügyi, biztosítási tevékenység	2.4	3.9	2.6	3.5
L. Ingatlanügyletek	4.2	1.0	0	1.7
M. Szakmai, tudományos, műszaki tevékenység	7.1	3.9	2.1	11.3
N. Adminisztratív és szolgáltatást támogató tevékenység	5.4	4.4	3.1	1.7
O. Közigazgatás, védelem, kötelező társadalombiztosítás	0.3	0.5	0.5	1.7
P. Oktatás	2.6	1.5	2.1	0.0
Q. Humán-egészségügyi, szociális ellátás	1.8	1.5	1.6	2.6
R. Művészet, szórakoztatás, szabadidő	3.0	2.9	3.1	3.5
S. Egyéb szolgáltatás	11.4	10.2	13.0	13.9
T. Háztartás munkaadói tevékenysége termék előállítás, szolgáltatás végzése saját fogyasztásra	0	0	0	0
U. Területen kívüli szervezet	0	0	0	0
ÖSSZESEN	100	100	100	100

Forrás: KATONA et al., (2011)

A csak adószámmal rendelkező gazdálkodók száma a településen 164. Ebből a ténylegesen gazdálkodók száma jóval kevesebb. A TEÁOR szerinti csoportosításhoz és a csak adószámmal rendelkező szereplőkhöz az adatokat konzulensem segítségével a KSH regionális szervezete bocsátotta rendelkezésünkre. Az adatfeldolgozás 2010-es adatok alapján történt.

Az önkormányzatot nagyon megterheli a tanyai településrészek lakóinak alapellátása, az infrastruktúra biztosítása, továbbá a közszolgáltatások végzése, így folyamatosan működési problémákkal küzd. A község a legközelebbi településtől (Balmazújváros) 25 km távolságra van, ezért fejlesztéseket csak önállóan és fajlagosan magasabb üzemeltetési költségekkel tudja megvalósítani. Ezek a problémák a tanyás település részekén szinte megoldhatatlanok. A működési kiadások az országos átlaghoz viszonyítva rendkívül magasak (160 %-os), mert a tanyai településrészek közötti nagy távolságok miatt, az alapfeladatok ellátása jóval költségesebb, mint egy „tömb település” esetében.

Az önkormányzat a tanyán élők helyzetének javítása érdekében több feladatot is ellát, ilyen például a tanyai településrészekén élő gyermekek iskolába, kollégiumba szállítása; tanyasi kollégium működtetése; tanyagondnoki szolgálat működtetése. Ezen feladatok vállalása nélkül a tanyán élők számára a legalapvetőbb szolgáltatások sem lennének elérhetőek közlekedési eszközök híján.

Az alapfeladatok teljesítése teljesen leköti az önkormányzat fejlesztési lehetőségeit, így nem marad forrás a Világörökséghez méltó településképp és környezet kialakítására, hiszen az állami támogatást a lakosság, illetve az ellátotti létszám után kapja az önkormányzat. A finanszírozási rendszer ugyanis nem

kezeli sem a földrajzi és településszerkezeti adottságokat, sem pedig a kiemelt természetvédelmi és idegenforgalmi szerepkörből adódó fokozott elvárásokat.

Hortobágy településnek éppen ezért szüksége lenne olyan beavatkozásra, komplex programra, amely lehetővé teszi a település sajátos helyzetéből adódó különleges kezelését, még pedig oly módon, hogy a külterületeken élők számára biztosíthatóak legyenek a legalapvetőbb ellátási formák, közszolgáltatások és egyidejűleg a település a világörökségi helyszínhez méltó megjelenést és környezetet nyújtson az ott élők és az oda látogatók számára.

Mezőgazdaság

Hortobágy, mint tájegység területe legnagyobb részben legelő (73,5%), emellett 2,7 %-át rét és mocsár borítja, 3,1%- halastó, 1,5%-a nádas, szintén 1,5% erdő, 4,2%-a szántó, és a fenn maradó 13,5% művelés alól kivont terület (település, út, csatorna) (INTERNET 5).

A Hortobágyi LEADER Nonprofit Kft. 2011-es Helyi Vidékfejlesztési Stratégiája (HVS) szerint a mezőgazdaság alkalmazkodott a helyi talaj- és éghajlati adottságokhoz és az ágazaton belül a szántóföldi termelés dominál. A változó eloszlású és mennyiségű csapadék miatt, olykor aszályos éghajlat nehezíti a termelést. Kisebb kiterjedésben csernozjom és ártéri talajok is találhatóak, de a térségnek 80%-át szikes talajok borítják, ezek legeltetésre és takarmány előállításra használhatók.

A polgármester elmondása szerint Hortobágyon jelentős szerepe van a mezőgazdaságnak, de a helyiek életében mégsem ez jelenti a fő megélhetési forrást (lásd fenti táblázat), mert a legtöbb földterület állami tulajdonban van. A gazdák meg is jegyezték, hogy akinek 50 ha földje van, az az ember „nagy földesúrnak” számít.

A térségben a fenntartható, hagyományos földhasználati módok az elterjedtek pl.: a külterjes legeltetés, a hagyományos földművelés, a biogazdálkodás, a perem területeken azonban az iparszerű mezőgazdaság a jellemző (HVS, 2011). Általános a gazdálkodó szereplők alacsony versenyképessége, a mezőgazdasági vállalkozások eszközhányossága.

Az ágazat visszaesésének térségen belüli okai a szakképzett munkaerő hiánya, a hiányzó beszerzési és értékesítési önszerveződések, az átalakult mezőgazdasági üzemek foglalkoztató-képességének alacsony szintje, valamint a földhasználók megfelelő szakmai ismereteinek hiánya miatt fellépő hozamcsökkenés, minőségromlás. A külső okok az exportlehetőségek beszűkülése valamint a szervezetlen termékkereskedelem és felvásárlás.

A térségre elsősorban a nagytömegű alapanyag-termelés a jellemző. A feldolgozó kapacitások elégtelenek, az értékesítési lehetőségek szűkösek, a helyi kereslet szintje pedig alacsony (HVS, 2011).

Ipar

A térségben alacsony a külföldi és a hazai tőkebefektetések száma. Az uralkodó gazdasági ágazat az ipar és a mezőgazdaság. A fémipar acéltermékek gyártásával, fémszerkezetek készítésével és orvosi műszergyártással kapcsolódik a térséghez és jelen vannak az építőipari kivitelezések és építőipari szolgáltatások is. A könnyűipart legnagyobb részben a textilipar és az élelmiszeripar képviseli, és mezőgazdasági termékek feldolgozásával foglalkoznak a térségben. A kézműipart sokszínűség jellemzi, amely szorosan kötődik a népművészeti hagyományokhoz.

A Hortobágyi Nemzeti Park jelenléte miatt azonban a térség ipari beruházásokban nem bővelkedik, és iparfejlesztés nem valószínűsíthető (HVS, 2011).

Turizmus idegenforgalom

Hortobágy turisztikai látványosságokban nem szűkölködik. A Pusztai Állatpark, a Madárpark, a Halastavi kisvasút, a Kézművesudvar, a Hortobágyi Csárda és a Hortobágyi Vadaspark, remek kapcsolódási lehetőségekkel szolgál. A községben a régi emlékek bemutatására a Pásztormúzeum nyújt lehetőséget. A műemlékek közül a híres a Kilenclyukú híd, amelyet 1827-ben építettek meg klasszicista stílusban. Azonban a pusztai ékszerei, a pásztor építmények adják Hortobágy igazi kulturális értékét. Ilyen építmények: a „Vasaló” (nádból készült, szélvédett helyet adó főzőhely, alaprajza vasalóra emlékeztet). „Gémeskút” (egy vagy több gémmel megépített faszerkezet, a többi pásztorépítménynél időtállóbb alkotás). A „Kunyhó” (általában háromszögletű nádtetős épület, vasalóval, gémeskúttal egyszerű kerítéssel körülvéve. A pásztor nyári szállásaként szolgált). „Seggen ülő hodály” (földig érő náddal fedett tetőszerkezet).

Évente 200 000-re becsülik a Hortobágyra látogatók számát, azonban a turistáknak csak 20%-a az, aki napokig, ritkábban hetekig ott marad és madarászik, lovagol, természetfotózik, vagy bebarangolja a pusztát. 80%-uk csak egy körutazás állomásának tekinti Hortobágyot, pedig a szálláslehetőségek adottak: a 2 napraforgós falusi szállástól, a panziókon, kempingeken keresztül, horgász tanyákon át, a 4 csillagos hotelig. (INTENET 5).

A kulturális lehetőségeket: elsősorban szervezett műsorok, képzőművészeti kiállítások keretében, a Faluház, a Hortobágyi Természetvédelmi és Génmegőrző Nonprofit Kft. és a HNP biztosítják.

Idegenforgalomból származó bevétellel, a község lakóinak 10%-a egészíti ki jövedelmét (INTENET 5).

Elmondható, hogy a táji és épített elemek rehabilitációjával, a turisztikai fogadókészség javításával, a munkanélküliség csökkenthető, a helyi életszínvonal emelhető lenne, melynek köszönhetően a fiatalok perspektívát látnának a térségben és nem vándorolnának el. Egyenlőre azonban az ökoturisztikai szolgáltatások színvonala alacsony, nincs összhangban a természeti adottságokkal (HVS, 2011).

3.2.6. Infrastruktúra

A valamikori Hortobágyi Állami Gazdaság fejlesztési tevékenységének köszönhetően Hortobágy jól működő humánszolgáltató intézményrendszerrel és kiemelkedő infrastruktúrával rendelkező település.

Az ivóvízhálózatra kapcsolt lakások aránya 93%, míg a szennyvízhálózatra kapcsolt lakásoké 53,2%. A vezetékes gázhálózatra a lakások 51%-a kapcsolódik. A település hulladékgazdálkodása megoldott. A külterületi részek szilárd burkolatú úton közelíthetők meg. A központi település és a külső településrészek lakásainak több mint 90%-a rendelkezik telefonnal. Mindemellett 180 gyermek oktatására alkalmas iskola, 86 férőhelyes diákotthon és 90 férőhelyes óvoda van a településen. A Faluházban működik a gyermekjóléti szolgálat, a házi ápolási szolgálat és e-Magyarország Pont is. Az egészségügyi ellátást két háziorvos, és egy fogorvos biztosítja, emellett időszakosan kihelyezett szakorvosi ellátásra van lehetőség (INTERNET 5).

3.3. A vizsgálat szempontjából érintettek bemutatása

Ebben a fejezetben azokat a szereplőket mutatom be, akik jelentős hatással vannak a hortobágyi termelők gazdálkodására.

Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatósága

A HNP hazánk első és legnagyobb kiterjedésű nemzeti parkja. Az 1973-ban alakult nemzeti park 52 ezer hektáros területe, folyamatos bővítések és összevonások révén ma már több mint 82 ezer hektár védett területet foglal magába, melyből az UNESCO 1999-ben 75 ezer ha-t a világörökség részének nyilvánított (INTERNET 3).

A Nemzeti Park célja, hogy az egyedülálló természeti, néprajzi és épített értékeket megőrizze és megismertesse az itt élőkkel, illetve a szélesebb közönséggel (HVS, 2011).

2. kép: A HNP logója

5. ábra: A Magyarországon található Nemzeti Parkok és tájvédelmi körzetek

Forrás: INTERNET 13

Hortobágyon a nemzeti park jelenléte nem csak az ökológiai-környezetvédelmi és társadalmi tényezőkre van jelentős hatással, hanem nagyban meghatározza a terület gazdasági fejlődését is. A nemzeti park térsége gazdasági szempontból számos háttérrel jellemezhető (szigorú természetvédelmi és környezetvédelmi előírások). A mezőgazdaság és a természetvédelem érdekellentéte nagyon erőteljes. (BAINÉ, 2003)

2. táblázat: A HNP hatása a vizsgált települések gazdasági, ökológiai-környezetvédelmi és társadalmi helyzetére

	Előny	Hátrány
Gazdasági helyzet	• Biogazdálkodás, gyógynövény-termesztés, őshonos állatfajták • Agrár-környezetgazdálkodáshoz nyújtott anyagi ösztönzők • Ökoturizmus, falusi vendéglátás	• Gazdálkodásra kedvezőtlen természeti feltételek • Szigorúan szabályozott termelés • Csak extenzív mezőgazdaság • Korlátozott iparfejlesztés • Madárkártétel • Nádaratás bizonytalansága • Gyógynövénygyűjtés és vadászat korlátozása • Intenzív turizmus tartása
Ökológiai és környezetvédelmi helyzet	• Európa legnagyobb összefüggő szikes területe • Alacsony a szennyezettség mértéke	• Szigorú hulladékkezelési technológiák • A turizmus ökológiai terhe
Társadalmi helyzet	• Hagyományőrzés • Közösségi programok • Munkalehetőség kevésbé képzett munkaerő számára	• Korlátozott a települések közös fejlesztési lehetősége • Egyoldalú munkakínálat • Elvándorlás

Forrás: BAINÉ (2003)

Ezek ismeretében elmondható, hogy a Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatósága jelentős hatással bír a területen és a termelők gazdálkodását is nagymértékben befolyásolni tudja.

A hortobágyi mezőgazdaság tekintetében a kisebb gazdaságok mellett még négy nagy szereplő sorolható fel:

1. Hortobágyi Természetvédelmi és Génmegőrző Nonprofit Kft.
2. Hortobágyi Halgazdaság Zrt.,
3. Hortobágyi Lúdtenyésztő Zrt.,
4. Hortobágyi Nádgazdaság Kft.

Mind a négynek fontos szerepe van Hortobágy település életében. A térség 10 legnagyobb foglalkoztatója közül a Hortobágyi Természetvédelmi és Génmegőrző Nonprofit Kft. a második, a Hortobágyi Halgazdaság Zrt. a harmadik helyen áll (HVS, 2009).

A Hortobágyi Természetvédelmi és Génmegőrző Nonprofit Kft.

A Hortobágyi Természetvédelmi és Génmegőrző Nonprofit Kft. - a napjainkra kialakult Magyarország és egyben Európa legnagyobb, összefüggő átállt bioterületén -, a nemzeti park területének egyötödén (17 ezer hektár) végez természetvédelmi fenntartási feladatokat úgy, hogy azok megfelelnek az ökológiai gazdálkodás feltételeinek is.

A Nonprofit Kft. a puszta természeti értékeinek megőrzése mellett többszörösére növelte a régi magyar haszonállatok (szürkemarha, nóniusz ló, hortobágyi racka, mangalica, házi bivaly) hortobágyi állományait. A fejlesztések eredményeinek köszönhetően itt található a magyar természetvédelem génbanki állatállományának több mint fele.

A cég közel hatvanfős pásztorságot tart fenn, miközben állattenyésztési és a biogazdálkodási ismeretek megszerzésében a régió gazdáit mintagazdaságként segíti. Integrátori tevékenysége révén tucatnyi szürkemarha-tenyészet alakult ki a nemzeti park területén, a védőzónában pedig több száz hektár szántó biogazdálkodásra való áttérését segítette elő.

3. kép: A Hortobágyi Nonprofit Kft. logója

A Hortobágyi Természetvédelmi és Génmegőrző Nonprofit Kft. a Magyar Nemzeti Vagyonkezelő (MNV) Zrt. tartós tulajdonú társasági körébe tartozik, melynek 100%-os részesedése a Magyar Állam tulajdonában van. A társaság tartós tulajdonban maradásának oka az, hogy közhasznú feladatokat lát el.

Ilyen kiemelten közhasznú tevékenységek:

- A kincstári tulajdonú védett természeti értékek és műemlékek megőrzése, szükség szerint helyreállítása, fenntartása, fejlődésük biztosítása.
- A tájra jellemző természeti rendszerek megóvása, a tájképi elemek fennmaradásának biztosítása.
- Kipusztulás által veszélyeztetett, védett őshonos háziállatok génbankjának in situ megőrzése.
- A kulturális örökség, a pásztorhagyományok óvása, feltárása, megőrzése.
- Természetvédelemmel harmonizáló gazdálkodási módok kialakítása, népszerűsítése, az egészséges életmód közösségi feltételeinek elősegítése

A Kft. tevékenységének ismertetését a cég weboldalának (INTERNET 7) segítségével állítottam össze.

Hortobágyi Halgazdaság Zrt.

A Hortobágyi Halgazdaság 1916 óta gazdálkodik Hortobágyon, mint hortobágyi halászati hagyományok őrzője és a magyar tógazdasági kultúra egyik megteremtője. A Társaság közel 6000 hektár halastavat működtet, ezzel Európa egyik legnagyobb pontytermelő halgazdasága. A Magyarországon üzemelő halastavak területének mintegy 20 százalékán gazdálkodik (INTERNET 12).

A cégnek egyedi Hortobágyi Haltermelési Technológiája van, melyet gazdasági, természetvédelmi és társadalmi igények alapján alakította ki. A technológia biztosítja a nyereséges gazdálkodást és az európai jelentőségű természeti értékek fenntartását. A gazdaság teljes területe természetvédelmi oltalom alatt áll és része a Világörökségnek. Állami tulajdonú társaságként a Hortobágyi Halgazdaság Zrt. történelméből és méretéből fakadóan a magyar halászat neves tagjaként kiemelt nemzeti értéket képvisel (INTERNET 8).

4. kép: A Hortobágyi Halgazdaság Zrt. logója

A belföldi édesvízi halpiacon folyamatos kínálatot biztosít, a piacon meghatározó szerepű. A cég fő tevékenységi területei a haltermelés és értékesítés, valamint a megtermelt alapanyagokból feldolgozott

termékek gyártása és forgalmazása. A Társaság Hortobágyi tükrös-, Hortobágyi pikkelyes- és Hortobágyi nyurgaponty tájfajtaikat, ezek mellett busát, amurt és harcsát szaporít. A halastavak természeti adottságai közül alapvetően a szikes talajnak, valamint a jó vízminőségnek és kiegyenlített vízellátásnak köszönhetően a Hortobágyi Hal kiváló minőségű, egyedülálló ízvilágú.

A Hortobágyi Halgazdaság Zrt. 2002 óta ökológiai termelést folytat, a biohal minősítést 2004 augusztusában kapta meg. Emellett a Gazdaság részt vesz az FVM Agrár-környezetvédelmi Program Vizes Élőhely Célprogramjában (INTERNET 9).

Hortobágyi Lúdtenyésztő Zrt.

A magántulajdonban lévő Hortobágyi Lúdtenyésztő Zrt. 1992 novemberében kezdte meg működését. Fő tevékenységi köre a víziszárnyasok: a lúd, és a kacsza tenyésztés és árutermelés, melynek minden szakaszában az állatok biológiai igényéhez igazodó és a természetvédelemmel összhangban álló környezetbarát technológiai folyamatokat alkalmaznak.

A Társaság 1992. évi megalakulásakor átvette, és azóta folyamatosan végzi a Hortobágyon több mint három évtizedes múltra visszatekintő Hortobágyi fehér lúd és a Hortobágyi pekingi kacsza fajtafenntartó nemesítését.

A Társaság növénytermesztő munkája a szántóföldi növénytermesztést, a gyepterületek és a vadföldek kezelését, karbantartását és hasznosítását foglalja magába. Ez a tevékenység kizárólag az állatállomány takarmányozását, legelőfű ellátását és életterének biztosítását szolgálja.

A cég mindemellett több, mint 5500 ha terület vadászati jogával rendelkezik. A működési területen belül vadásztatást és félvadkacsza nevelést végez, miközben feladatkörébe tartozik a mezei apróvad állomány természetes élőhelyi és táplálkozási feltételeinek javítása, a terület vadeltartó képességének növelése. Vadászható vadfajok: őz, vaddisznó, vadkacsza, félvadkacsza, fácán, mezei nyúl (INTERNET 10).

5. kép: A Hortobágyi Lúdtenyésztő Zrt. logója

Hortobágyi Nádgazdaság Kft.

Hortobágyi Nádgazdaság Kft. 1991-ben alakult. A cég fő tevékenysége a nádtermelés, nádtermékek gyártása és forgalmazása. Elődje a hortobágyi Állami Gazdaság volt, amellyel még ma is kapcsolatban áll. Hortobágyon és környékén, mintegy 1000 hektáron gazdálkodik húsz állandó munkást, valamint kb. 30 idénymunkást foglalkoztatva. A Kft. termelésének nagy része exportra megy. A cég bemutatását saját megkeresés alapján szerzett információkból állítottam össze.

A hortobágyi termelők

Az adatgyűjtésem során kiderült, hogy a családi gazdálkodók, őstermelők és kisgazdaságok száma Hortobágyon nagyon alacsony. Nem éri el a húsz főt. Ez javarészt annak köszönhető, hogy a mezőgazdasági földterületek jelentős része állami tulajdonban van. A gazdák között vegyesen találhatók növénytermesztők és állattenyésztők. Többségük 50 ha alatti földterülettel rendelkezik.

A gazdálkodók tevékenységét gyakran a tervezés hiánya és ad hoc termelési döntések jellemzik. A kisebb gazdaságok versenyképessége alacsony. A mezőgazdasági vállalkozások, eszközhiányosak, gazdálkodásuk jövedelmezősége bizonytalan. A termelők helyzetét tovább nehezíti, hogy szervezetlen a

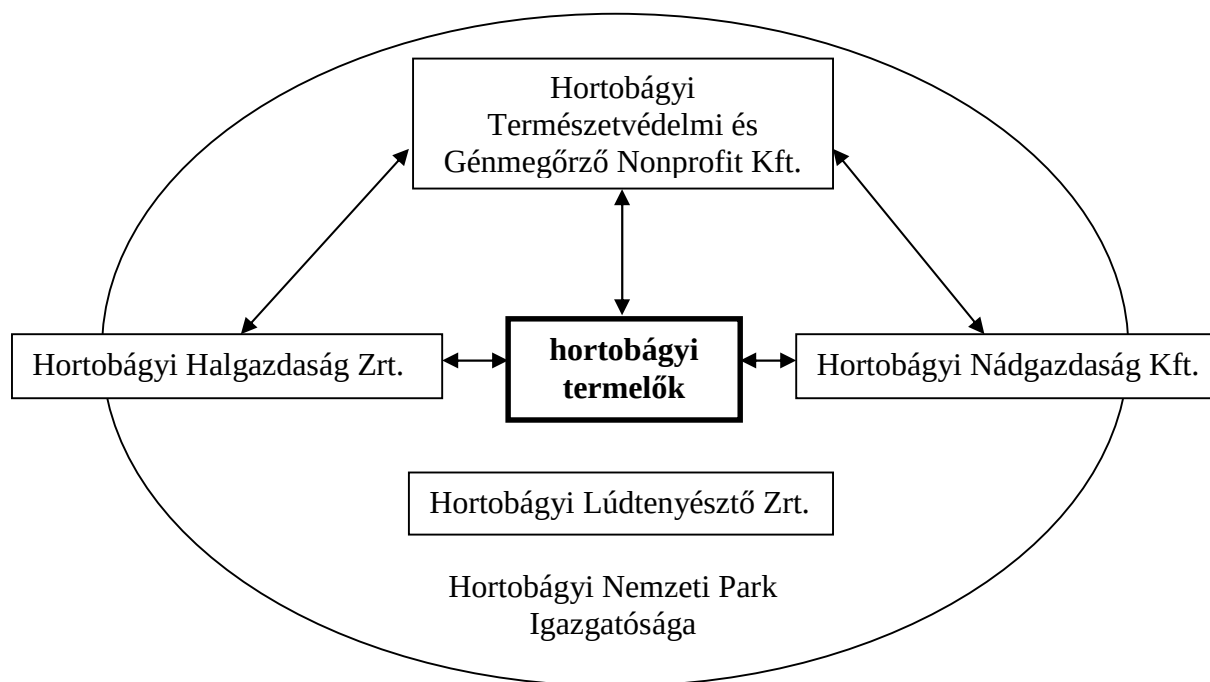
termékkereskedelem és a felvásárlás, szakképzetlen a munkaerő, hiányoznak a beszerzési és értékesítési önszerveződések, és a földhasználók megfelelő szakmai ismereteinek hiánya miatt hozamcsökkenés, minőségromlás lép fel. A kisebb gazdaságok elsősorban alapanyag-termelők. (HVS, 2011)

A szereplők megismerése után a közöttük lévő kapcsolatokat vizsgáltam. Személyesen vagy telefonon kerestem meg az adott cégeket és érdeklődtem a többi szereplővel való kapcsolatukról. Majd a Szent István Egyetem Környezeti Társadalomkutatók csoportja által, a természet adta javak és szolgáltatások nem pénzbeli értékelésére kifejlesztett módszer (KELEMEN-BELA-PATAKI, 2010) alapján felrajzoltam két ábrát, amelyek segítségével könnyebben megérthető az a kapcsolat- és hatalmi-rendszer a szereplők között, amely Hortobágy különleges helyzetéből adódik.

A 6. ábra (érintett-térkép) az érintett csoportok közötti kapcsolatokat szemlélteti egy központi szereplő-csoport, jelen esetben a hortobágyi termelők köré rendezve a többi érintettet.

A Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóságával kezdem az elemzést, mert az Igazgatóság az összes szereplőre hatással van és befolyásolja, meghatározza gazdálkodásuk módját. Ezt a kapcsolatot egy körként ábrázoltam. A kör magába foglalja az összes szereplőt, így mutatja, hogy mindegyikükre hatással van, viszont azt is érezteti, hogy a többi szereplő felől nincs visszahatás a HNP Igazgatóságra.

A Hortobágyi Természetvédelmi és Génmegőrző Nonprofit Kft. és a Hortobágyi Halgazdaság Zrt. oda-vissza kapcsolatban állnak egymással és termelőkkel is. A Nonprofit Kft. integrátori szerepet tölt be a termelők felé, a Halgazdaság Zrt., pedig takarmányt vásárol fel a gazdáktól, valamint a Nonprofit Kft.-től. A Hortobágyi Lúdtenyésztő Zrt. nem áll kapcsolatban hortobágyi termelőkkel, sőt semmilyen hortobágyi szereplővel. A szükséges eszközöket és takarmányt nem helyből szerzi be. A Hortobágyi Nádgazdaság Kft. őstermelőktől is vásárol fel és kapcsolatban áll a Nonprofit Kft.-vel is. A Lúdtenyésztő Zrt.-vel és a Halgazdaság Zrt.-vel azonban nincsen kapcsolata.

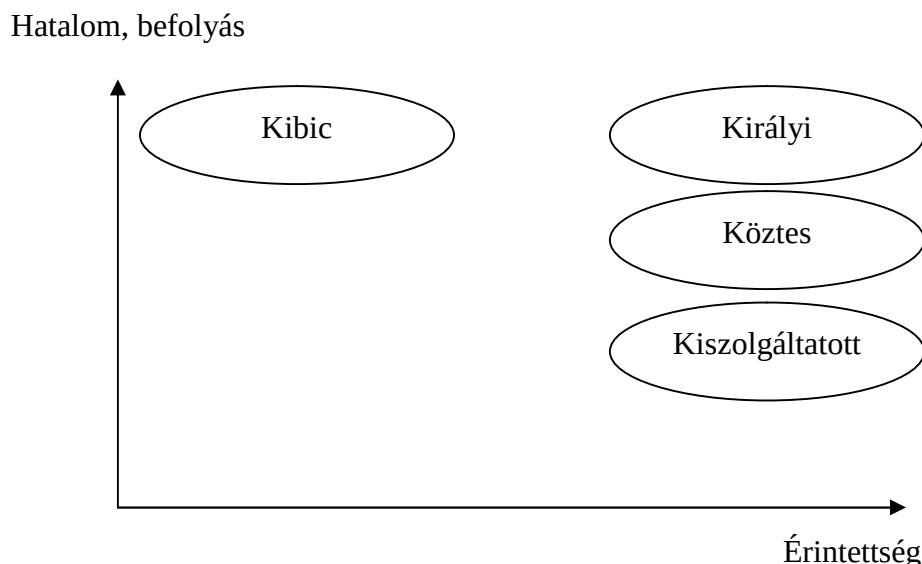

6. ábra: Érintett-térkép

Forrás: KELEMEN-BELA-PATAKI (2010) alapján saját készítés

Az érintett-erőtér (7. ábra) megrajzolásának segítségével meghatároztam, hogy az egyes szereplők mekkora befolyással bírnak és mennyire érintettek az adott vizsgálat szempontjából.

A nemzeti park által érintett terület lévén fenn áll az a helyzet, amelyet a Környezeti Társadalomkutatók csoportjában zajló munkák is ismertetnek. A Kibic pozícióban a külső döntéshozatali szervek vannak (pl.: állam), akik jelentősen befolyásolni tudják a természet adta javak és szolgáltatások használatát. A helyben jelentkező hatások azonban nem érintik őket.

7. ábra: Érintett-erőtér

Forrás: KELEMEN-BELA-PATAKI (2010) alapján saját készítés

A gazdálkodókat, helyi erőforrás használóit (a hortobágyi termelőket, a Hortobágyi Lúdtenyésztő Zrt.-t és a Hortobágyi Nádgazdaság Kft.-t) találjuk a Kiszolgáltatott helyzetben, mert a természet által nyújtott szolgáltatások használatához kapcsolódó döntések nagyban érintik őket, befolyásolják tevékenységüket és megélhetésüket. Ezzel szemben a tájhasználati döntésekre általában kevés ráhatásuk van, vagy nincs is. Ennek a kiszolgáltatottságnak egy példáját mutatja be a Dehír egyik cikkében. Hortobágyon a nádaratási szezon november 15-től kezdődik és február 15-ig le kell vonulni a fokozottan védett területekről, ugyanis a további aratás zavarná a nyári ludak nászát. Azonban az idei szezon időjárása nem kedvezett a nádaratásnak, így a nádfeldolgozók az előre tervezett területnek kevesebb, mint feléről tudták learatni a nádat. Az aratók hosszabbítást kértek a Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóságától, amit részben meg is kaptak, de több időre lett volna szükség, hogy behozzák a lemaradást. Ez a mezőgazdasági munka a környéken nagyon sok család számára megélhetést nyújt, de mivel nem a természetvédelmi kezelés eszköze, és nem befolyásolja a nádasok biológiai egyensúlyát, csupán egy haszonvételi mód, ezért a HNP Igazgatósága nem engedett a február 28-i határidőből, csődvészélybe sodorva ezzel több nádfeldolgozót is (INTERNET 16).

A Királyi helyzetben a HNP Igazgatósága található, amely ráhatással van a tájhasználati döntésekre, és a döntések eredménye így pozitívan érinti.

A Köztes pozícióba az állami tulajdonú gazdaságokat sorolom (Hortobágyi Természetvédelmi és Génmegőrző Nonprofit Kft, Hortobágyi Halgazdaság Zrt.), akik helyi szervek és a termelőknél nagyobb befolyással bírnak, de a tájhasználati döntésekbe nem nagyon van beleszólásuk.

Az értékelni kívánt terület és az érintettek megismerése után az alábbi előnyöket és hátrányokat emelném ki, amelyek a gazdálkodást befolyásolják:

Előny:

- A Nemzeti Park és a Világörökség részeként a település nagy turisztikai vonzerővel bír.
- Hortobágy az állattartásban nagy múltra tekinthet vissza, a legeltetési állattartás nyomán (kulturális örökségünk: pásztorélet fennmaradása).
- A Nemzeti Park jelenléte meghatározza a gazdálkodás módját, a biogazdálkodásból származó előnyök jelentősek lehetnek.

Hátrány:

- Hazánk egyik leggazdagabb biodiverzitású térsége a Hortobágy, amely kiválóan alkalmas ökoturisztikai szolgáltatások fejlesztésére. Ám ezek az adottságok nincsenek kihasználva a lakosság teljes körében. Nagy teher a helyi gazdálkodók számára, hogy összhangot kell teremteniük az egyedülálló természeti értékek megőrzése, és a létfenntartáshoz szükséges gazdálkodás között.
- A településnek sajátos szerkezete van, Hortobágyhoz tartozik hét településrész, ahol a lakosság több mint 1/3-a él. Nagy terhet jelent Hortobágy számára ezen külterületek szociális elmaradottsága, amely leginkább a nagy távolságokból, a tömegközlekedés hiányából, és az alul képzettségéből ered. Ezeken a külterületi részekben nagyrészt többszörösen hátrányos helyzetű, mély szegénységben élő családok laknak, akiknek helyzetüknél fogva nagy lehetőség lenne a mezőgazdaság, de a legtöbb föld állami tulajdonban van.
- A termelő egységek száma a rendszerváltást követően jelentősen csökkent.
- A térségre elsősorban a nagytömegű alapanyag-termelés a jellemző. A feldolgozó kapacitások elégtelenek, az értékesítési lehetőségek szűkösek, a helyi kereslet szintje pedig alacsony.
- A szereplők kapcsolata egymás között nem teljes körű. Befolyásukról és érintettségükről elmondható, hogy egyes szereplők pozíciója sokkal előnyösebb más szereplőkkel szemben, a termelők vannak a legkiszolgáltatottabb helyzetben.

3.4. A hortobágyi termelők értékesítési helyzetének vizsgálata

Ebben a fejezetben a Hortobágyon szerzett tapasztalataimat és az ott végzett kutatásom eredményeit tárgyalom.

3.4.1. Hortobágyi hídi vásár

Hortobágyi tartózkodásom ideje alatt mindvégig kíváncsian vártam a 2011. augusztus 19-21. között megrendezésre kerülő hídi vásárt. Ez az egyik legismertebb rendezvény Hortobágyon, temérdek turista érkezik ilyenkor a faluba és úgy gondolom, hogy egy ilyen program, remek lehetőség lehet arra, hogy a gazdák a vásárban való értékesítésükkel plusz jövedelemre tegyenek szert.

Így célirányosan helyi termékeket keresve indultam el a piacon.

Rengeteg kézműves terméket találtam fonott kosaraktól kezdve a csikós ostorokon át a különböző hagyományőrző öltözetekig, de Hortobágyra jellemző ételféleségek, vagy termelőtől származó helyi

6. kép: A Hortobágyi hídi vásár logója

termékeket egyáltalán nem láttam. Egyetlen árusnál találtam házi lekvárt, de azt is Noszvajról hozták, ami 86 km-re található Hortobágytól. Az eladó elmondása szerint, a kézműves, "csikós" hagyományokat szépen ápolják, tehát ezek a helyi termékek megjelennek, viszont mezőgazdasági eredetű termékeket, rajta kívül csak egy biogazda szokott árulni, aki pedig Balmazújvárosi. Helyi szereplők közül csak a Hortobágyi Halgazdaság Zrt. árus kocsiját lehetett látni, kistermelőkkel egyáltalán nem találkoztam.

Ezzel szemben számos olyan ételes kocsi volt jelen, amely a gyorsételek kedvelőit szolgálja ki. A vásárba beljebb haladva pedig kínai ruhákat, cipőket, és egyéb bővli termékeket kínáló sorakoznak. Ami súlyos aggodalomra ad okot, mert nem elég, hogy rontják az összképet, a hagyományokhoz pedig semmi közük, de az árkülönbségek miatt még a jelenlévő kézművesek esélyeit is rontják az ilyen árusok.

Azt tapasztaltam, hogy a hortobágyi gazdák nem tudnak élni a turisztikai rendezvények adta lehetőségekkel. (A vásárról képeket a 4. számú mellékletben lehet megtekinteni.)

3.4.2. A termelői/kereskedői kérdőívek kiértékelése, vizsgálatok a hortobágyi termelők értékesítési helyzetéről

A kérdőíves felmérésem fő célja a hortobágyi termelők által alkalmazott értékesítési csatornák felkutatása, az értékesítést elősegítő eszközök alkalmazásának statisztikai felmérése volt.

Hortobágyon megpróbáltam elérni az összes gazdálkodót, eleinte kisebb nehézségekbe ütköztem a felkutatásukkal kapcsolatban. A falugazdász a törvényre hivatkozva nem adhatott ki a termelőkről információkat. Így a Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján az adószámmal rendelkezők listájából kellett kiindulnom. Hortobágy településen 2010-ben 142 lakos volt, aki adószámmal rendelkezett, ebből kellett kiszűrni a gazdák számát. A felkeresés, kérdezgetés során kiderült, hogy a mezőgazdasági termelést folytató gazdálkodók száma kb. 20 fő. Ebbe beletartozik 4 nagy szereplő: a Hortobágyi Természetvédelmi és Génmegőrző Nonprofit Kft., a Hortobágyi Halgazdaság Zrt., a Hortobágyi Lúdtenyésztő Zrt. és a Hortobágyi Nádgazdaság Zrt. is. A kutatásom célcsoportjába tartozó 20 szereplőtől 11 kérdőívet sikerült összegyűjtenem.

A Termelői/Kereskedői kérdőív teljes tartalmát az 1. számú melléklet tartalmazza, de elérhető az Agrárgazdasági Kutatóintézet honlapján is:

http://www.aki.gov.hu/kerdoivek/kerdoiv/a:termeloi_kerdoiv_piacokhoz_szd.

Az elemzésemhez a kérdőívnek csak bizonyos pontjait használtam, az eredmények kiértékelésének nyomon követhetősége érdekében a kérdőív fejezetei szerint haladok és feltüntetem a kérdések sorszámát is.

A vállalkozás/ gazdaság főbb adatai (I. kérdéskör)

Az első kérdéscsoport a vállalkozás/gazdaság főbb adatait gyűjti össze. Ebből a fejezetből fontosnak tartottam kiemelni a **13. kérdést**: „Mi a gazdálkodás módja?”. Az értékesíthetőség szempontjából ez nagyon fontos kérdés.

A 2011-es Helyi Vidékfejlesztési Stratégia szerint a térségre a fenntartható, hagyományos földhasználati módok alkalmazása a jellemző, mint pl.: a külterjes legeltetés, a hagyományos földművelés, a biogazdálkodás, de a perem területeken az iparszerű mezőgazdaság is előfordul. Az általam kapott eredmények alátámasztják ezt az állítást. Az 3. táblázaton jól látható, hogy a válaszadók több mint fele a biogazdálkodást és 3 fő a hagyományos gazdálkodást választotta, 1 fő pedig nem válaszolt a kérdésre.

3. táblázat: A gazdálkodás módja

Gazdálkodás módja	Gazdálkodók száma (fő)
Bio	7
Hagyományos	3
Nem válaszolt	1
Intenzív, hajtatott	-
Integrált	-

Forrás: saját szerkesztés

Az egyik gazdával való beszélgetésem során felmerült, hogy a hortobágyi termelők helyzete azért is nehéz, mert a nemzeti park területén csak korlátozott mennyiségben vagy egyáltalán nem használható műtrágya, növényvédő szer, így az átlagos hozam ezeken a földeken nagyon alacsony. A hozam különbség miatt jelentkező jövedelem kiesést biogazdálkodással kompenzálják, bár a terület védett jellege miatt nem is lehet a fenntartható és hagyományos földhasználati módokon kívül mást választani. Problémaként említette, hogy a biotermékek hazai piaca gyenge, és nincs hitele. A magyar fogyasztók többségében pedig még nem tudatosult a biotermékek igazi értéke, így a magyar bioárak nagy része exportra megy. Azt, hogy a Magyarországon előállított ökotermékek 90-95 %-a külföldön kerül értékesítésre, statisztikák is alátámasztják. (VARGA, 1998; A.GY.A., 2003; MOLNÁR és MOKRY, 1999 alapján SZENTE, 2005).

Véleményem szerint annak, hogy a magyar biotermékek külföldön találjanak gazdára másik oka a termékek feldolgozatlansága. A hazai biotermékeket általában egy tételként belföldi vagy külföldi nagykereskedők vásárolják fel, aki később tovább értékesítik. Gabona félék esetén jellemző, hogy a betakarítást követően, még a termés szárítását, tisztítását sem végzik el, egyszerűen csak a szállítójárműre rakják (SZENTE, 2005). Ez a hortobágyi felvásárlás esetében is igaz, a termékek feldolgozatlanul kerülnek a külföldi piacra. A gazda szerint ezen a téren egy integrátornak (jelen esetben a Hortobágyi Természetvédelmi és Génmegőrző Nonprofit Kft.-nek) kellene lépni, mert a kistermelők nem tudják elérni, hogy termékük feldolgozásra kerüljön. Integrátor segítségével lehet lehetőség és tőke ahhoz, hogy magasabb feldolgozottsági szintre emelje a termékeket és ne nyersanyagként kerüljön az áru a piacra.

Értékesítés általában (II. kérdéskör)

Ennek a fejezetnek a **3. kérdése** („Melyek a vállalkozásának/gazdaságának legfontosabb termékei?”) alapján azt szerettem volna összegyűjteni, hogy milyen mezőgazdasági termékek jelennek meg Hortobágyon, amelyeket a kisebb gazdaságokban állítanak elő?

KATONÁNÉ (2009) előadásában elhangzott, hogy a multifunkcionális mezőgazdaságot tekintve a termelők többféle végterméket (5 „F”) állítanak elő, ezeket a következő csoportokba lehet sorolni:

1. élelmiszer és élelmiszer-alapanyagok (food)
2. takarmányok, takarmány-alapanyagok (fodder)
3. rostanyag (fibre)
4. üzemanyag (pl.: biogáz, biodízel) (fuel)
5. közzjó (a táj kultúr állapotban való tartása, ápolása; a vidék és a falusi élet sokszínűségének, jellegzetességeinek megőrzése (feeling))

A hortobágyi gazdálkodók főbb termékeit a 4. számú táblázatban foglaltam össze.

4. táblázat: A hortobágyi gazdaságok termékei

Élelmiszer		Takarmány	Rostanyag	Üzemanya g	Közjó
Növénytermesztés termékei	Állattenyésztés termékei	búza, zab, kukorica, köles, árpa, lucerna, őszi borsó	- gyapjú		- vendéglátás
- gabonafélék: búza, napraforgó, kukorica, zab	- szarvasmarha - racka juh - húslúd - méz - tej - sajt - hús				

Forrás: saját összeállítás

Számos gabonaféle és takarmánynövény termesztése folyik Hortobágyon és a táblázatról leolvasható, hogy eladásra kerülnek a különböző állatfajták, mint a szarvasmarha, a racka juh és a húslúd, de az állattartók egy része feldolgozott állati termékeket is értékesít pl. tej, sajt, méz, hús (szarvasmarha, bárány). Rostanyagként jelenik meg a gyapjú. Üzemanyag termelés céljából pedig nem végeznek termelést Hortobágyon. A közjó kategóriába a vendéglátást soroltam, mint a falusi élet sokszínűségének, jellegzetességeinek megőrzésével szorosan összekapcsolt kereskedelmi szolgáltatás.

A **4. kérdés**, amit szintén a II. fejezetből emeltem ki, arra irányult, hogy milyen csatornákon keresztül értékesítik a gazdák az előző pontban felsorolt termékeiket.

5. táblázat: Az értékesítési csatornák megoszlása

Értékesítési csatornák	Gazdálkodók száma (fő)
Egyéb: Integrátor	4
Közvetlen fogyasztói	2
Feldolgozó	1
Felvásárló/Nagykereskedő	1
Felv./Nagyker./Közvetlen fogy.	1
Felv./Nagyker./TÉSZ/TCS/Közvetlen	1
Nem értékesített	1
Intézményi vevő (iskola, kórház)	-
Vendéglátás	-
Független kisbolt	-
Diszkont (Penny, Aldi, Lidl, Profi)	-
Külföldi hiper és szupermarketlánc	-
Beszerzési társulás (Provera)	-
Magyar tulajdonú lánc (Coop, CBA,	-

Forrás: saját szerkesztés

5. táblázat: Az értékesítési csatornák megoszlása (folytatás)

Értékesítési csatornák	Gazdálkodók száma (fő)
Cash and Carry (Metro)	-
TÉSZ/TCS	-
Nagybani piac	-

Forrás: saját szerkesztés

Az 5. táblázat mutatja, hogy a 11 termelőből 4 fő integrátoron keresztül értékesíti termékeit. 2 szereplő közvetlenül a fogyasztónak, 1 gazda feldolgozónak, 1 pedig felvásárlónak/nagykereskedőnek. Ketten vannak, akik több csatornát is használnak, és 1 termelő még nem értékesített, mert gazdaságát 2010-ben alapította. A válaszadók többsége integrátoron keresztül értékesít, ennek főbb oka, hogy kis földterületen gazdálkodnak és kis termésmennyiséget nem vesznek át tőlük a felvásárlók. Az integrátor segítségével, már ők is be tudnak lépni a piacra. Figyelemreméltó adat az is, hogy jelentős a közvetlen értékesítés aránya négy termelő használja ezt az csatornát, ebből kettő csak így értékesít. Viszont nem jelennek meg hortobágyi termelők termékei a közétkeztetésben, a különböző üzletláncok polcain.

A kérdőív külön tárgyalja az 5-ös kérdésben, de én ide soroltam a nagybani piacon való értékesítést is, mint értékesítési csatornát, a 11 termelő közül egy sem használja ezt az értékesítési módot.

Ösztönzés és marketing (III. kérdéskör)

Ezen fejezet **első két kérdése** azt vizsgálja, hogy milyen értékesítést elősegítő eszközöket alkalmaznak vagy alkalmaztak már a termelők és milyen rendezvényeken jelennek meg termékeikkel. A téma nagyon érdekes volt számomra, mivel a hídi vásáron nem találkoztam ezekkel a szereplőkkel és kíváncsi voltam, hogy részt vesznek-e máshol ilyen jellegű eseményeken?

6. táblázat: Értékesítést elősegítő eszközök megoszlása

Értékesítést elősegítő eszközök	Gazdálkodók száma (fő)
Internetes hirdetés/Újsághirdetés	2
Internetes hirdetés/Újsághirdetés/Kitáblázás	1
Egyéb	1
Reklámajándékok	-
Plakátok	-
Autófelület feliratozás	-
Közösségi portálok	-
E-mail hírlevél/ajánlat	-
Szórólapok	-
Hirdetés rádióban	-
Hirdetés televízióban	-

Forrás: saját szerkesztés

Az eredményeket a 6. táblázat szemlélteti. A gazdák többsége (7 fő) nem alkalmaz értékesítést ösztönző eszközöket és a válaszadók egyike sem jelenik meg olyan rendezvényeken, ahol terméküket árulhatnák, pedig Hortobágyon több mint 10 rendezvényt is lebonyolítanak egy évben. Azokra a termelőkre, akik használnak vagy használtak valamilyen értékesítést ösztönző eszközt, jellemző, hogy többet is használtak, hogyha hirdettek újságban, akkor éltek az internetes reklámozással vagy a kitáblázás lehetőségével is. 2 gazdálkodó válaszolt arra a kérdésre, hogy volt-e hatása annak, hogy reklámozta termékét, az egyik igennel a másik nemmel válaszolt.

Figyelemreméltó, hogy 7 termelő egyáltalán nem használ semmilyen ösztönző eszközt, ami abból adódik, hogy az integrátor, a felvásárló, a feldolgozó elvégzi helyettük ezt. Éppen ezért a közvetlen értékesítők körében általános ezen eszközök használata, mert helyettük senki nem szerez piacot.

Közvetlen értékesítés (V. kérdéskör)

Az ötödik fejezet a közvetlen értékesítés formáinak használatát vizsgálja, ennek eredményeit a 7. táblázat mutatja.

7. táblázat: Közvetlen értékesítés formái

Közvetlen értékesítés formái	Gazdálkodók száma (fő)
Háztól történő értékesítés	2
Út melletti árusítás	1
Online értékesítés	-
Közösségi kezdeményezés	-
„Szedd magad”	-
Automatából	-
Mozgó árusítás	-
Rendezvényen, fesztiválon	-
Saját vendéglátás (szállás, étterem)	-
Saját szakbolt	-
Termelői piac	-
Fogyasztói piac	-
Egyéb	-

Forrás: saját szerkesztés

A 4 közvetlen értékesítést alkalmazó gazda közül, kettő a háztól történő értékesítés módját választotta, egy az út melletti árusítást egy pedig nem válaszolt. A közvetlen értékesítés egyéb módjai nem népszerűek a termelők körében.

Piaci értékesítés (VI. kérdéskör)

A VI. fejezet kérdései a piaci értékesítés körülményeit vizsgálták. Ebből a témakörből a 4. kérdést választottam ki, de senkitől sem kaptam választ, mert egyikőjük sem jelenik meg piacon.

Fejlesztési tervek és javaslatok (VIII. kérdéskör)

Itt kifejtendő kérdésekre vártam válaszokat. Az első kérdés az volt, hogy a gazdálkodó szerint milyen eszközökkel lehetne javítani a piaci értékesítés hatékonyságát. Erre a kérdésre 3 termelőtől kaptam választ. A válaszadók szerint úgy lehetne javítani az értékesítésüket, ha:

- el tudnák érni, hogy a fogyasztók rendszeresen tőlük vásároljanak,
- folyamatosan ugyanolyan színvonalú terméket tudnának biztosítani,
- a termőterületüket bővíteni tudnák,
- a biotermékek népszerűsége növekedne, és ezáltal a biotermékek hazai piaca növekedne.

A második és egyben utolsó kérdés a saját gazdaságuk fejlesztési lehetőségeiről várt gondolatokat. Erről mindenkinek volt véleménye akár pozitív, akár negatív. A következő válaszok születtek:

Három termelő szeretné abba hagyni termelést, ennek okát egyikőjük részletezte is: gazdálkodása 8 éve veszteséges, állítása szerint az integrátor nem komoly partner és az időjárás is gátolja a munkát. Nagyon nehéz fennmaradni a rossz minőségű földdel (5-6 AK), főleg mióta bio minőségűt kell termelnie. Véleménye, hogy a Hortobágyi sziken nem lehet jó minőséget termelni. Született olyan válasz is, hogy a jövőben inkább külföldön próbálkozna terméke értékesítésével. Az egyik válaszadó szerint 60-70 %-os visszatérítendő támogatásokra lenne szükség, ezen belül pedig gép, állattartó épület és kövesút fejlesztésére.

Felmerült a biotermékeket nagyobb feldolgozottsági szintre emelésének lehetősége, valamint az áruk eladásának mennyiségi növelése, hogy a feldolgozást be tudja indítani. Több termelő szeretné növelni a földterületét és önálló gazdálkodássá fejlődni, és kaptam olyan választ is, hogy jó lenne, ha az állatok szaporulatát, a drága takarmány árához mérten tudná értékesíteni és így nyereséget tudna elérni. Végül volt, aki úgy érezte nincs szüksége gazdasága fejlesztésén gondolkodni, mert az integráció segít és irányítja a fejlesztési lépésekben.

Összegzőként elmondható a kérdőívek kiértékelése során született eredmények alapján, hogy a gazdálkodók életében nagyon jelentős a biogazdálkodás és az integrátor szerepe. Az értékesítés szempontjából pedig hátrányként jelentkezik, hogy:

- kevés értékesítési csatornát használnak,
- az alkalmazott értékesítést ösztönző eszközök száma alacsony,
- nem élnek a turizmus adta lehetőségekkel,
- keveseknek van elképzelése arról, hogyan növelhetnék piaci értékesítésük hatékonyságát.

4. HORTOBÁGY JÖVŐJE: A LOKÁLIS GAZDASÁG LEHETŐSÉGEINEK VIZSGÁLATA

4.1. A lokális gazdaság felerősödése

Manapság egyre több országban kezd elterjedni az a nézet, hogy a helyi, hagyományos gazdálkodásnak újra nagyobb teret kell engedni, mert a globális termelési rendszer hosszútávon nem fenntartható és számos problémát szül. Ilyen gond például az országokon átnyúló, hatalmas szállítási távolságok miatt keletkező szén-dioxid kibocsátás, amely éghajlatváltozáshoz vezet. Egyre többször hallunk szélsőséges időjárási eseményekről szóló híreket. Az évszakok eltolódnak, az aszályok, belvizek, árvizek, egyre gyakoribbak lesznek. Emellett az intenzív mezőgazdaság okozta problémákkal is szembe kell néznünk. Ma Magyarországon a mezőgazdaság kettős szerkezetét figyelhetjük meg. Vannak olyan területek, ahol eredményesen lehet iparszerű termelést folytatni, de ez nem jelent mindenhol megoldást.

KAJNER (2009) szerint olyan jövő elé nézünk, amelyben nemcsak a szélsőséges időjárás, de a gazdasági és energiaválság is kiszámíthatatlan változásokat hoznak. Nincs egyértelmű válasz arra, hogy milyen gazdálkodási forma lehetne megoldás egy ilyen helyzetre, de egyértelmű, hogy a gazdálkodó közösségeknek, olyan alternatívákat kell keresniük, amely valamilyen szinten függetleníti őket a befolyásolhatatlan piacoktól. Célszerűnek látja, hogy a közösségek olyan önellátó rendszerré váljanak, amelyek az élethez szükséges alapvető javakat helyben állítják elő. Ahhoz, hogy az önfenntartás megvalósuljon, erősíteni kell a lokális gazdaságokat.

Az elmúlt időszakban a hazai területfejlesztésben leginkább a külső erőforrásokra támaszkodó fejlesztések kerültek előtérbe. Mára egyértelművé vált, hogy a helyi problémákra nem lehet tartós, fenntartható megoldást találni tisztán külső erőforrások felhasználásával, mert azok a külső döntések, amelyek a térségek közösségein kívül születnek meg, nem mindig tudják jól felmérni és figyelembe venni a helyi közösség érdekeit. Ezért gyakran előfordul, hogy egyes térségek, települések külső erőforrásokra alapozott gyors fellendülését sokszor gyors hanyatlásuk is követi. Valamint a külső források legtöbbször nem a hátrányos helyzetben lévő térségekbe érkeznek, mert ott a működő tőke fogadásának feltételei sem adóttak. Ezért a külső erőforrások önmagukban nem kínálhatnak megoldást a térségek, települések fejlesztésére (TERÜLETFEJLESZTÉSI FÜZETEK 2., 2010.)

Korten (2009) Adam Smith Az erkölcsi érzelmek című művét idézve, arra hívja fel a figyelmet, hogy Smith tanulmányában a helyi gazdaságok olyan világát képzelte el, amelyet a kis vállalkozások, kézművesek és családi gazdaságok népesítenek be, erős közösségi gyökerekkel, és olyan javak termelésében vesznek részt, amelyekre maguknak és szomszédaiknak is szüksége van. (KORTEN, 2009)

Ezt nevezzük ma fenntartható élelmiszer-termelő rendszereknek, amelyek az eladóhelyhez közeli gyümölcs és zöldségtermelés, állattenyésztés és halászat révén hozzák közelebb a termelőket és feldolgozókat a fogyasztókhoz. Minél rövidebb a távolság a termelő és a fogyasztó között, annál rövidebb a közvetítői lánc, és így olcsóbb az elosztás, ezáltal olcsóbb a termék is. Emellett növekszik az élelmiszerbiztonság és a magasabb tápértékű és megfizethető élelmiszerhez való hozzájutás lehetősége (KARDEVÁN, 2011).

Néhány évtizede még természetes volt a magyar gazdálkodó számára, hogy találkozott mezőgazdasági termékeinek fogyasztóival, gazdaságában körbevezethette vevőit, és személyesen ismerhette meg, a vásárlók igényeit (BÁLINT et al., 2007).

Egészen a modern korig a gazdaságot alapvetően a helyi viszonyok határozták meg. A helyi gazdaság ezért egyrészt hagyományos, mert a világ számos pontján máig fennmaradt másrészt újdonság, mert kezdik újra felfedezni, a fogyasztói társadalom alternatívájaként. Csak korunkban jellemző az áruk nagy távolságra való szállítása, a termelés, a feldolgozás és a fogyasztás térbeli elkülönülése. Ezelőtt vidéken az emberek élelmiszer-szükségletük jelentős részét maguk állították elő. Így a helyi piac, helyi termelőket, kézműveseket, kisiparosokat, kereskedőket igényelt, ezáltal biztosította a foglalkoztatást. Ma helyben is többnyire külső, globális meghatározottság érvényesül. Egyre kevesebb vállalkozást tart el a lokális piac. A helyi termelők, vállalkozók termékeik nagy részét településükön, térségükön kívül értékesítik, miközben a helyi piacra jellemzően a máshonnan – gyakran igen távolról – szállított áruk érkeznek (TERÜLETFEJLESZTÉSI FÜZETEK 2., 2010).

Tekintettel arra, hogy a kis- és középvállalkozások a tömegtermékek területén nem lehetnek versenyképesek a nemzetközi nagyvállalatokkal, törekedniük kell a helyi, regionális ellátásban való jelentősebb szerepvállalásra (KARDEVÁN, 2011).

Nagyon lényegesek a belső (helyi) erőforrások. Sokszor nem is tudjuk, mennyi érték és potenciál található saját térségünkben. Szintén gyakran elfelejtjük azt az egyszerű alapelvet, hogy a helyi közösség javára válik, ha javainkat térségünkön belül tartjuk. Belső erőforrások lehetnek: a térség humán erőforrása (munkaerő, ismeretanyag, tettekkészség, összefogás), és a természeti és gazdasági erőforrások is. Különösen nagy érték urbanizálódó világunkban a stresszmentes, tiszta környezet, az egészséges élelmiszertermékek, a megújuló energia, és a helyi hagyományok. Erőforrás lehet az együttműködés, a helyi társadalom és a gazdaság szereplőinek gyakori párbeszéde, javaik cseréje. A helyi gazdaság fejlesztése alkalmas eszköz lehet olyan térségek, települések gazdaságának és gazdasági erőforrásainak dinamizálására is, ahol a gazdaságfejlesztés más eszközeivel nem lehetett eredményt elérni (TERÜLETFEJLESZTÉSI FÜZETEK 2., 2010).

Szeretnék bemutatni pár olyan eredményes programot, amely a helyi gazdaság megerősödését szolgálta.

4.2. Nemzetközi példa

„A szőlő nélküli bortól a tejnélküli sajtig”

Az olasz gazdák legnagyobb érdekvédelmi szervezete, a Coldiretti felvette a küzdelmet az egyre terjeszkedő multinacionális áruházláncokkal szemben és a közvetlen értékesítésre alapozott hálózat kiépítését tervezi. Ez annak köszönhető, hogy Olaszországban megelégtették, hogy alacsony minőségű, a fogyasztókat megtévesztő termékekkel vannak tele az áruházak polcai és hogy a folyamatosan csökkenő termelői árak ellenére egyre drágább az élelmiszer. Az érdekvédők a direkt értékesítési hálózat kiépítésében látják a megoldást.

A legfőbb törekvés, hogy a fogyasztóknak reális áron, biztonságos, minőségi árut kínáló termelők támogassák. A mezőgazdaságot multifunkcionális alapon közelítik meg. A növénytermesztési és állattenyésztési tevékenység kiegészítése feldolgozással, direkt értékesítéssel, falusi turizmussal, környezetvédelemmel, oktatási, szabadidős és társadalmi tevékenységgel javítja az ágazat fejlődési és innovációs képességét. Azoknál az növénytermesztő, állattenyésztő, feldolgozó, közvetlen értékesítő és falusi turizmussal foglalkozó egységeknél is kiterjesztenék a mezőgazdasági adózást, ahol a gazdaság

árbevételének 50,1%-a mezőgazdasági tevékenységből származik. Az élelmiszerláncok elleni harc eszköze pedig az ágazati szereplők együttműködése, a speciális beszerzési, értékesítési szövetkezetek és konzorciumok újraélesztése Olaszországban.

A Coldiretti több programot indított a hazai piac védelmére, ezek egyike a „Campagna amica”, azaz „a vidék a barátunk” elnevezésű hálózatépítő mozgalom, melynek keretében 20 ezer árusító hely kiépítését tervezi, ez egyben segítené 10 ezer közvetlen értékesítéssel is foglalkozó gazdaság, 5 ezer falusi turizmusból élő vállalkozás, 2-2 ezer termelői piac és szövetkezet, valamint ezer gazdabolt működését, talpra állását. E mellett a szervezet azt tervezi, hogy közös farmer supermarketeket hoz létre, ennek köszönhetően a bolt is a mezőgazdasági adózás hatálya alá kerül, ha az értékesítés 50,1%-a saját termelésből származik. A közvetlen értékesítésnek és a kedvezményes mezőgazdasági adózásnak köszönhetően az ott árusított élelmiszereknek olcsóbbnak kell lenniük, mint pl. a Lidl áruházban kapható élelmiszerek. A szervezet becslése szerint a hálózat kiépítésével, az ellátási lánc lerövidítésével évente közel 4 milliárd euro maradna a fogyasztók és a termelők zsebében: a közvetítők kikapcsolása az élelmiszerárak csökkenéséhez vezetne, a haszon lefölözése elmaradna.

A várható közvetett társadalmi haszon is tetemes: a helyi termelésnek, helyi fogyasztásnak köszönhetően csaknem 10 milliárd kilogramm üzemanyagot lehetne megtakarítani a fuvarozási költségek leapasztásával, jelentősen csökkentve a szén-dioxid kibocsátást. Emellett a helyi gazdaságok virágzása jótékonyan hatna a települések fejlődésére is.

A közvetlen értékesítéssel lényegesen javulhat az élelmiszer-biztonság is, hiszen egyszerűbb és olcsóbb az áruk nyomon követése.

A Coldiretti és az olasz gazdák nincsenek egyedül e törekvéseikkel. Komoly támogatást kapnak a tartományi vezetőktől, a települési polgármesterektől, valamint az olasz fogyasztóktól, akik hagyományosan az élelmiszerek minőségét és frissességét részesítik előnyben a választásnál. A példát (GYÖRE et al., 2009) és az (INTERNET 14)-es források alapján állítottam össze.

4.3. Hazai példák

Két hazai példával is szeretnék szolgálni, amelyek a lokális gazdaság fejlődéséről számolnak be és amelyek bizonyítják, hogy a helyi gazdaság, a helyi közösségek megerősítése nem csak külföldön lehetséges, hanem Magyarországon is.

Egy fenntartható falu: Gömörszőlős

Gömörszőlős egy alig száz lelkes kis falu Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, Miskolctól 45 km-re, a szlovák határ mellett. A globalizált világban egy olyan piciny pontnak tekinthető, ahol a szegénységben élők a hagyományok őrzésével próbáltak fennmaradni, így nem a fejlesztések, hanem a szerves kultúra fennmaradása tette fenntarthatóvá ezt a kicsiny falut. Mesélte augusztusi találkozásunkkor dr. Gyulai Iván, az Ökológiai Intézet A Fenntartható Fejlődésért

7. kép: Gömörszőlősi parasztház

Alapítvány igazgatója. Ezt a rövid beszámolót a beszélgetés valamint az Ökológiai Intézet honlapján (INTERNET 15) található információk alapján állítottam össze.

1993-ban kezdték el a Gömörszőlősi programot, amelyet amerikaiak segítettek. Felkeresték, a helyieket, de sajnos negatív hozzáállással találkoztak. A falusiak panaszkodtak, hogy egy elöregedett faluban élnek, ami igaz is, hiszen Gömörszőlős a tipikus aprófalvak jellegzetességeit hordozta magán (elvándorlás, népesség csökkenése, munkalehetőségek alacsony száma, helyi piac, helyi társadalom összeomlása). A felmérés során

kiderült, hogy a hagyományos gazdálkodási minták fennmaradtak, a földhasználat és a helyi erőforrásokra épülő kismesterségek beleilleszthetők a fenntartható fejlődés gondolatába, és azok újra aktivizálása és fejlesztése a helyi közösség erősödését eredményezheti. Így elhatározták, hogy megpróbálják átmenteni a szerves kultúrát az elkövetkező időkre és fejlesztési elképzelésekkel a szegénység okán létező fenntarthatóságot a tudatos fenntarthatóságra cserélik.

A helyi alapanyagokból, meglévő eszközök segítségével és minimális pénzbefektetéssel is létrehozhatunk olyan termékeket, amelyek egyediek, és sehol máshol a piacon nem jelennek meg. Az ilyen termékek létrehozásának ötlete onnan ered, hogy korunkban a fejlődést, az egész világon a tőkebefektetésekre alapozzák. A külső tőke beengedésével azonban kiszolgáltatott helyzetbe kerülünk. Saját hazánk erőforrásait más aknázza ki, úgy, hogy mi magunk eközben idegenek munkásaivá válunk. Nemzeti gond, hogy leginkább azt támogatják, ami versenyképes.

Az elképzelés az volt, hogyha elmegy valaki Gömörszőlőstre, akkor vehessen valami olyan dolgot, amelyet helyben állítanak elő megújuló, fenntartható alapanyagokból. Mára 30-40 különböző dolgot is készítenek. A gyapjú üzem beindításával, pedig 100%-os gyapjú termékeket állítanak elő. Azonban, ha az ember nagyon ragaszkodik a fenntarthatósághoz, akkor az nem versenyképes. Az igazi harc pedig arról szól, hogy hogyan lehet versenyképes termékeket előállítani. Ezzel küzdenek immár 18 éve. Nem tudnak versenyezni a nagyüzemi termeléssel, mert az emberek tudatába nem jut el az, hogy amit közvetetten kapnak az is lehet jó a számukra nem csak az, amit közvetlenül.

Most a legfontosabb feladat, hogy az ott élőket fenntartsák. Ezt organikus gazdálkodással, kézművességgel, és oktatási turizmussal próbálják elérni. Arra a megállapításra jutottak, hogy akkor lehet egy termék sikeres, ha funkcionális értéke is van. Emellett sok dologgal kell megfogni az embereket, mert egy valamiért nem fognak újra visszatérni. Egy verseny szocializált társadalomban, mindenki azt hiszi, hogy egyedül kell versenyeznie, pedig az hosszútávon nem eredményes. Ha idealista az ember sokszor kap az élettől pofont. Ez a program sem kezdődött könnyen. Az igazgató hangsúlyozta is, hogy ilyenbe belefogni sosem egyszerű és számos csalódással van az út kikövezve. De az évek során felépítettek egy látogatóközpontot és egy gyapjú üzemet, az eleinte bizalmatlan helyieket, pedig tetteikkel meggyőzték. És folytatják, amit elkezdtek, mert az Intézet a mai napig úgy hiszi, hogy ez a fajta életér jelenti a jövőt, mégpedig a nem is olyan távoli jövőt.

Egy önellátó falu: Túristvándi

Túristvándi egy 750 fős falú Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, a Túr partján Fehérgyarmattól 10 km-re. Az „önellátó település” program 2006-ban kezdődött a lényege pedig, hogy amit csak lehet, azt a falu termeljen meg az ott élők számára és ne külső piacokról kelljen beszerezni az élelmiszert. Az alapelv

az, hogy a helyben rendelkezésre álló pénz, jövedelem minél tovább a helyi gazdasági rendszerben maradjon és helyben termeljen hasznot. Az első feladat, hogy a családok a falu ellátásához szükséges

élelmiszereket minél szélesebb körben és minél nagyobb mennyiségben termeljék meg. A második feladat, hogy biztosítsák azokat a csatornákat, amelyeken keresztül az áru gazdát tud cserélni a falun belül. A cél, hogy a helyi lakosok egymástól vegyék meg a háztartáshoz szükséges alapanyagokat,

ebbe beletartozik az is, hogy a közétkeztetés is helyi termelőktől vásároljon. A módosított kistermelői rendelet 2010 júliusától engedélyezi a helyi termékek bevitelét a közétkeztetésbe (MAGYAR KÖZLÖNY, 2010). Túristvándiban az idei évben fogják először, a helyi termelők beszállítani termékeiket a helyi közkonyhára.

8. kép: Túristvándi vízimalma

Az önellátási program legfőbb célja, hogy idővel a település teljes élelmiszer-szükségletét a faluban állítsák elő. De nem közösségi földeken és nem közös gazdálkodás keretei között kívánják ezt megvalósítani, hanem a helyi háztartások saját földjeire alapozva akarják megtermelni ezt az élelmiszer-mennyiséget. Elsősorban azért, hogy az emberek saját akaratukból, saját felelősségükre termeljenek, és saját vagyonukat gyarapítsák. Hosszabb távon a helyi foglalkoztatási problémák egy részének megoldását is várják az élelmiszer-termeléstől.

A helyi családok ezt a modellt jelenleg kevés kockázattal, védett piaci körülmények között próbálhatják ki, mert az önkormányzat most garantáltan megveszi az árut a közkonyha számára.

A program kockázata abban rejlik, hogy a kis mennyiségben termelők egységnyi árura jutó előállítási költsége magasabb, mint a nagyüzemi körülmények között előállított áru önköltsége. Tehát csak akkor tud versenyképes lenni a kistermelő, hogyha a kereskedelmi árrések kimaradnak az eladási folyamatból. Amint ezt a helyi terméket kereskedelembe akarják bevinni, azonnal drágább lesz és elveszti versenyképességét.

A faluban kötöttek egy „társadalmi szerződést” erre a programra, ami az összes, a programban részt vevő szereplő feladatát meghatározza. Az önkormányzat előre kikalkulálta, hogy egy évre milyen alapanyagból körülbelül mekkora mennyiségre lesz szüksége a konyha ellátásához, és az idei évben 28 családdal kötött szerződést különféle áruk termelésére.

A program keretén belül feldolgozási tevékenységet, valamint egy helyi piac üzemeltetését is tervezik, ennek segítésére megalakult egy helyi szociális szövetkezet. A tervek időszerűek, hiszen a környéken sehol nincs élelmiszer piac, a nagy bevásárlóközpontok uralják az élelmiszer termékek piacát.

Túristvándiban a helyi önellátás gondolatára alapozva a mezőgazdasági hulladékok energetikai felhasználását is tervezik.

Túristvándi példáját Németh Nándornak a Helyi Termék Magazinban megjelent cikke alapján mutattam be. Véleményem szerint a példa nagyon jól igazolja, az összefogásban, a közös gondolkodásban rejlő lehetőségeket.

Mind két példánál kiemelném még a vezető személyiségének fontosságát, ahol az egyéni érdekeken túl fontos szerepet kap a közösség érdeke.

4.4 Logisztikai központ és vágóhíd létesítése Hortobágyon

Vincze Andrásné polgármesterrel beszélgettem a lokális gazdaság lehetőségeiről. Elmondása szerint az önkormányzatot nagyon megterheli a tanyai településrészek lakóinak alapellátása, ezért folyamatosan működési problémákkal küzd. A legközelebbi település a községtől 25 km távolságra van, ezért fejlesztéseket csak önállóan és fajlagosan magasabb üzemeltetési költségekkel tudja megvalósítani. Mindemellett a munkalehetőségek hiánya és a termelők helyzete miatt is foglalkozott már a helyi önellátás gondolatával. 2011 márciusában felkereste a Magyar Piac Szövetkezetet egy logisztikai központ és egy vágóhíd építésével kapcsolatosan.

A logisztikai központ a településen és környékén működő termelők, őstermelők termékeinek a piacra jutását segítené elő és enyhítené a foglalkoztatási gondokat is. Az önkormányzat rendelkezik a központ kialakítására alkalmas területtel, amely a szükséges infrastruktúrával is ellátott. Az ingatlanon belül található egy 450 m²-es felújításra szoruló csarnok is. A terület övezeti besorolása lehetővé teszi a logisztikai központ kialakítását és a település központban található.

A központ létesítését indokolja, hogy a megvalósulás esetén a környék gazdái által megtermelt termények, valamint állati eredetű termékek feldolgozása, tárolása biztosítható lenne.

A Hortobágyon és környékén a gazdálkodó – állattartással foglalkozó – őstermelők, gazdálkodó szervezetek számára az állatok levágása, feldolgozása helyben, illetve 30-40 km-es körzetben nem biztosított, ezért szükség lenne egy vágóhíd létesítésére is – folytatta a polgármester. A vágóhíd elhelyezésére a térség központi helyén lévő Hortobágy kiválóan alkalmas, ahol a megfelelő állatlétszám is biztosítható a Hortobágyi Nemzeti Park legelőin. A vágóhíd létesítésére az önkormányzat szintén rendelkezik arra alkalmassá tehető területtel.

A logisztikai központ és a vágóhíd létesítése nagy előrelépés lenne, mert Hortobágy nagyon elszigetelt és a kisebb termelőknek sokszor nincs lehetőségük, anyagi fedezetük nagyobb távolságok megtételére.

4.5. Párbeszéd Helyi termékekről Helyiekkel

A primer kutatásom részeként konzulensem segítségével Hortobágyon egy fórumot is szerveztünk, amely 2011. szeptember 2-án 17 órától került megrendezésre Hortobágyon a Titi Éva Faluházban „Párbeszéd Helyi termékekről Helyiekkel” címmel.

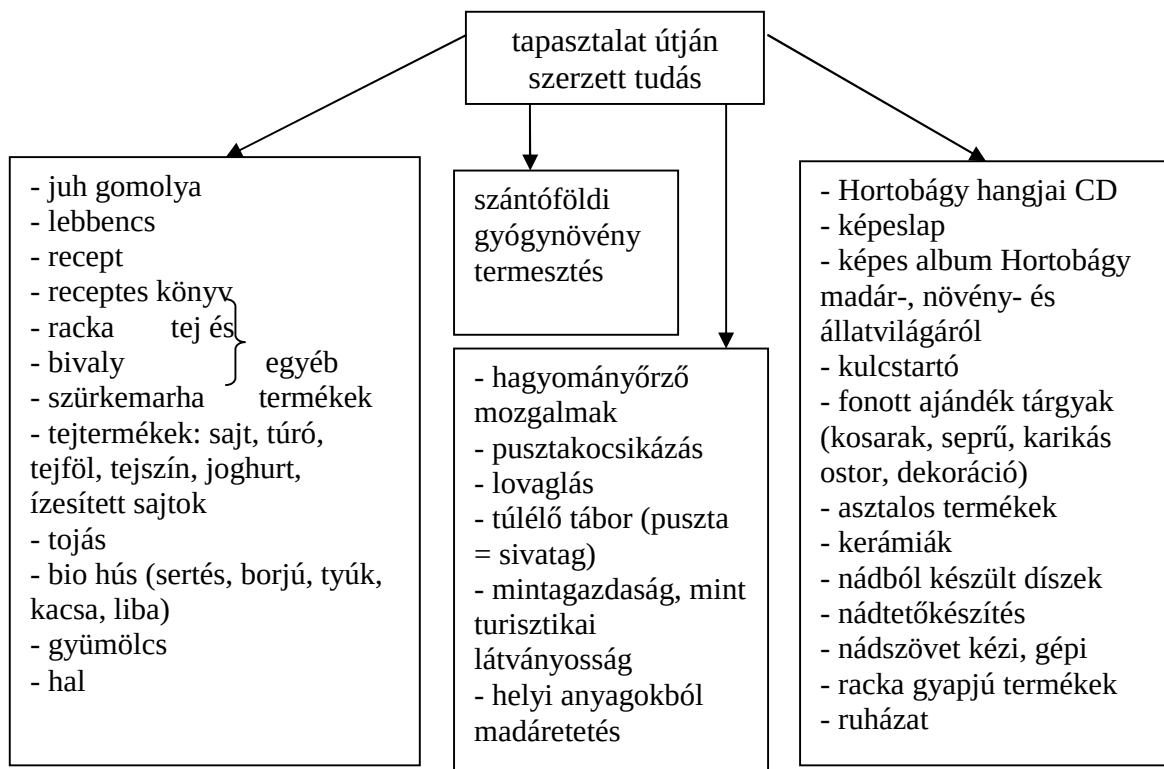
A rendezvény kihirdetése egy héttel a fórum időpontja előtt megtörtént. A helyiek engedélyével plakátokat függesztettem ki a postán, az önkormányzati hivatalban, a faluházban, a gyógyszertárban, három élelmiszer boltban, egy ajándék boltban és szórólapokat vittem, főleg azokhoz a termelőkhez, akikről kérdőívet is kaptam. Emellett rövid felhívás is megjelent fórumunkról az Agroland honlapon.

A fórum ötlete onnan eredt, hogy az addig végzett kutatásaim során számos kérdés fogalmazódott meg bennem pl., hogy miért nem jelennek meg a helyi mezőgazdasági termékek - pl.: méz, lekvár, sajt - a hortobágyi, helyi vásárokon? Kíváncsi voltam arra is, hogy vizsgálatom célszereplőinek, a termelőknek milyen gondolataik vannak a helyi gazdaság megerősítéséről, és a kutatásom eredményeiről mi a véleményük.

A fórumra heten érkeztek, az alacsony létszám fő oka, az ott lévők elmondása szerint, az elfoglaltság. A beszélgetést konzulensem nyitotta meg. Előadásában ismertette, hogy a HNP négy megyéből, több mint 20 települést érint. Ennek tudatában kiemelte, hogy fontos szem előtt tartani egy fenntartható jövő megteremtésének érdekében azt, hogy a térség sikeres működéséhez szükséges az együttgondolkodás. Ezt követően a település gazdasági szerkezetét vázolta fel, miszerint a szolgáltatás szektorban találjuk a legtöbb szereplőt. Majd egy osztrák nemzeti parkkal összehasonlítva a HNP-t a következő különbségekre hívta fel a figyelmet. A szállás-szolgáltatás és vendéglátás 8%-ot tesz ki Hortobágy településen, míg az osztrák nemzeti parkban átlagosan 28 %-ot ér el. Magyarországon kisebb a vállalkozási hajlandóság is, míg itthon egy lakosra 0,15, addig Ausztriába 0,4 gazdálkodó szervezet jut. Végezetül kiemelte, a „rural web” koncepciójából a piacirányítás fontosságát. Előadását követően egy rövid összefoglalót tartottam az eddig Hortobágyon végzett kutatásaim eredményéről, melyet a dolgozatomban részletesen ismertetek.

Ezután egy interaktív beszélgetés vette kezdetét. A megjelenteket kétfős csoportokra osztottuk és arra kértük őket, hogy ötleteljenek: milyen termékeket lehetne, hortobágyi termékként piacra juttatni, majd ezeket írják fel egy-egy lapra. Számos ötlet született, melyeknek kategóriákba sorolását is kértük.

A 8. ábrán jól látható, hogy legalább annyi lehetőséget látnak az élelmiszer termékekben, mint a kézműves árukban. Külön kategóriába lettek sorolva a hagyományőrző és turisztikai tevékenységek, valamint a szántóföldi gyógynövénytermesztés ötlete is megfogalmazódott. Végül a tapasztalat útján szerzett tudásról úgy gondolták, hogy az mindenhez köthető.

8. ábra: Ötletek hortobágyi termékekre

Forrás: a fórumon elhangzottak alapján saját összeállítás

Ezt követően beszélgettünk arról, hogy, milyen együttműködést tudnak elképzelni a gazdák egymás között, és szóba jött az is, hogy milyen együttműködést várnak a "nagyoktól", jelen esetben Hortobágy Önkormányzatától, a Hortobágyi Természetvédelmi és Génmegőrző Nonprofit Kft-től és a Hortobágyi Nemzeti Parktól. Ezek kapcsán felvázolták véleményüket, amely alapján az alábbi következtetéseket sikerült megfogalmaznom:

- kiaknázatlan ötletek és tenni akarás,
- legnagyobb probléma: a közös érdek, a közös gondolkodás hiánya,
- a termelők úgy érzik nincs párbeszéd a helyiek és az állami szervek között,
- jelentős lehet az integrátori szerep a helyi gazdaság fejlesztésében, mert az integrátor tud szervezni, irányíthatja a termelőket,
- a termelők a Nemzeti Park jelenlétét, hátrányként élik meg.

A beszélgetés során rengeteg hasznos információval, ötlettel gazdagodtunk, számos problémára fény derült, melyekre megpróbáltuk együtt megkeresni a megoldást. A téma aktualitását bizonyítja, hogy az utolsó két fő este fél nyolckor távozott.

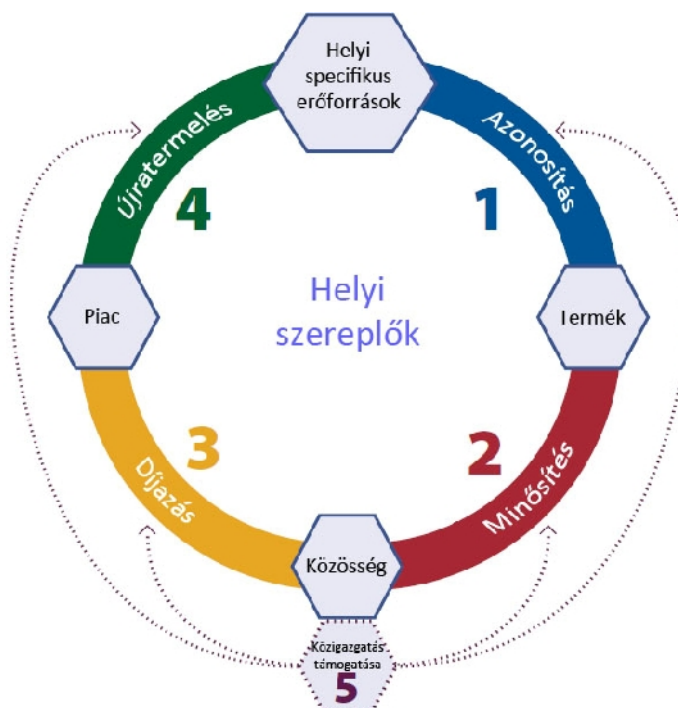
4.6. Hortobágy jövője: lokális gazdaság, mint az eredethez kötött minőség alapja?

A fórumon elhangzottak alapján felmerült bennem a kérdés, hogy azokra a tulajdonságokra (nemzeti park, világörökség), amelyekre más társadalmak alapozni tudnak, Hortobágy miért nem képes építeni, miért éli meg hátrányként?

A helyi termelők, Hortobágy adottságai révén –szikes talaj, műtrágya, növényvédő szerek használatának tilalma, korlátozása - nem versenyezhetnek az iparszerű mezőgazdasági termelést folytatókkal. Ezért nyilvánvaló, hogy egy specifikus vonalon kell elindulnia a településnek, kihasználva azokat a helyi erőforrásokat, amelyeket jelenleg hátránynak azonosít. Ez a tény még jobban megerősítette számomra azt, hogy a helyi gazdaság fejlesztése fontos Hortobágy számára. Azonban a lokális gazdaság megerősödésében jelentős szerepet játszó rövid ellátási láncok, azok közül is elsősorban a közvetlen értékesítés tekintetében, felmerülhet az a gondolat, miszerint gyakran melegegyai a feketegazdaságnak, és így több hátrányuk lehet, mint előnyük. Véleményem szerint egy jól működő rendszerbe helyezve ezek az ellátási láncok nagyon jó lehetőségeket rejtenek, mint azt a példákon keresztül bemutattam. Ha megpróbálunk újszerűen gondolkodni az is felvetődik, hogy ezek a rendszerek más jogszabályi környezetet igényelhetnek.

Egy részben közvetlen értékesítésre épülő, helyi gazdaságfejlesztési program mindenképpen új megközelítést igényel, melyben nagy segítség lehet a FAO 2010-es tanulmányában megjelenő „Eredethez kötött minőségi rendszerek fenntarthatósági köre” melyet a 9. ábra szemléltet.

A modell a helyi specifikus erőforrásokra alapoz. Az első lépés ezeknek a helyi erőforrásoknak a beazonosítása. Hortobágy nagyon gazdag specifikus helyi termékekben, a kézműves termékeken túl nagy lehetőségek rejlenek a mezőgazdasági eredetű minőségi termékekben is. A termékek minősítésében fontos szerepet játszik a márkajelzés, ez a második lépés, amely kapcsolatot teremt a termék és az eredet között.

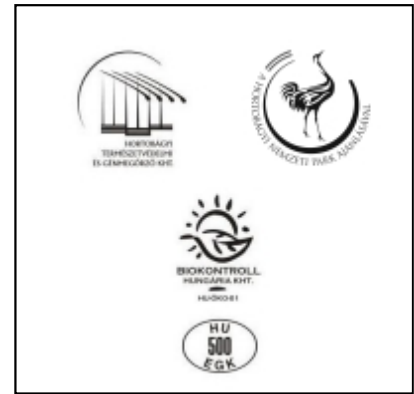

9. ábra: Eredethez kötött minőségi rendszerek fenntarthatósági köre

Forrás: FAO (2010)

Hortobágyon ez a minősítés már megtörtént, létrehozták a Nemzeti Park Termék Védjegyet. A folyamatára következő eleme a közösség, ebben a település sajnos gyengének bizonyul, hiányzik a párbeszéd a helyi szereplők között. A harmadik lépés a díjazás. Ez azt jelenti, hogy a piacnak fedezni kell a költségeket, a menedzsmenthez egy jól kidolgozott struktúra kell és biztosítani kell azt, hogyha a piac nem fizeti meg a hozzáadott értékeket, akkor az intézményi oldalról esetlegesen kompenzáló támogatás álljon rendelkezésre. A következő állomás a piac, amelyet az újratermelés folyamata követ. Az újratermelésben megjelenik az, hogy a fenntarthatósághoz már egy területi stratégia is szükséges (ez esetünkben is lehet maga a LEADER program), és a haszon korrekt elosztása a lánc szereplői között. A közigazgatásnak (5. lépés) fontos szerepe van az egész folyamatra, mert ennek a modellnek a megvalósulásához biztosítani kell a megfelelő intézményi és törvényi kereteket.

Hortobágyon a Nemzeti Park értékeire, szolgáltatásaira, termékeire és a Világörökségi címre alapozva nagyon jól fel lehetne építeni ezt a rendszert.

**9. kép: Hortobágyi
Nemzeti Park védjegy**

KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

Az elsődleges információszerző fázisból, amelyben a vizsgált területet és az érintetteket vizsgáltam, az alábbi következtetéseket állapítottam meg:

- A Nemzeti Park részeként a település nagy turisztikai vonzerővel bír, de egyben meghatározza a gazdálkodás módját is, a bio-, valamint a lokális gazdálkodásból származó előnyök azonban jelentősek lehetnek. Probléma azonban, hogy nagyon erős a mezőgazdaság és a természetvédelem érdekellentéte.
- A térségre elsősorban a nagytömegű alapanyag-termelés a jellemző. A feldolgozó kapacitások elégtelenek, az értékesítési lehetőségek szűkösek, a helyi kereslet szintje pedig alacsony az ide érkező turisták adta vásárlói potenciált a gazdálkodók nem merítik ki.
- A szereplők kapcsolata egymás között nem teljes körű. Befolyásukról és érintettségükről elmondható, hogy egyes szereplők pozíciója sokkal előnyösebb más szereplőkkel szemben, a termelők vannak a legkiszolgáltatottabb helyzetben.

A termelők értékesítési helyzetének vizsgálatakor - a hídi vásáron tapasztaltak és a kérdőívek kiértékelése után - előnynek tartom:

- a gazdálkodási módokra kapott válaszok ismeretében, hogy a HNP jelenlétéhez minden gazdálkodó alkalmazkodni tudott,
- kevés termelő van, de ennek ellenére széleskörű a termékek fajtája,
- saját gazdaságuk fejlesztését illetően vannak konkrét tervek.

A gazdálkodók értékesítésének eredményességével kapcsolatosan azonban vannak még hiányosságok:

- nagyon jelentős a Hortobágyi Természetvédelmi és Génmegőrző Nonprofit Kft. integrátori szerepe, ahova nyersanyagot értékesítenek, így alacsony a tevékenységük jövedelmezősége és egyben kevés értékesítési csatornát használnak,
- az alkalmazott értékesítést ösztönző eszközök száma alacsony,
- rendezvényeken való megjelenés egyáltalán nem jellemző, pedig a legkisebb anyagi és emberi erőforrást igénylő feladat azt erősíteni, amit már használnak a résztvevők: rendezvények és internetes megjelenés
- keveseknek van elképzelése arról, hogyan növelhetnék piaci értékesítésük hatékonyságát.

Hortobágnak számos olyan sajátossága (hét település rész tartozik hozzá, amelyek 5-15 km-es távolságban vannak; a legközelebbi település 25 km-re van tőle; a termékek feldolgozása 30-40 km-en belül nem biztosított) van, amelyből adódóan érdemes lenne valamilyen szinten az önellátását megteremteni, ezért arra a következtetésre jutottam, hogy ebből a szempontból is célszerű lenne a helyi gazdaságot erősíteni. A lokális gazdaság jellemzőinek megismerése után úgy gondolom, hogy ez csak akkor lehetséges, ha a közös érdek magasabb szintre kerül, mint az egyének érdeke.

Nagyon fontosnak tartom munkám eredményeinek visszacsatolását a helyi lakosok felé, ezért konzulensemmel szerveztünk egy fórumot. Biztató, hogy bár a résztvevők száma alacsony volt, de a megjelentek hajlandóak voltak a közös gondolkodásra és érdekelte őket, hogy hogyan lehetne

értékesítésüket növelni. A fórumon elhangzottak alapján levont következtetésem és a szervezéssel kapcsolatos tapasztalatok az alábbiak:

- kiaknázatlan ötletek és tenni akarás,
- Hortobágy önállóan nem képes saját piac létrehozására, összefogás szükséges a környező településekkel,
- legnagyobb probléma: a közös érdek, a közös gondolkodás hiánya a termelők és az állami szervek között,
- a gazdáknak közösen kell fellépniük, ha párbeszédet szeretnének a nagyobb szervezetekkel,
- a szereplők értékesítési lehetőségének bővítése szükséges,
- a nemzeti park adta lehetőségeket nem hátrányként kellene megélnie a gazdálkodóknak, hanem a turisztikai adottságok megfelelő kihasználása lenne a cél,
- minimális forrásból el lehet indítani a helyi szereplők aktivizálását, azonban nem elég egy esemény megszervezése, a párbeszédet folyamatosan fent kell tartani, ahhoz, hogy a folyamat eredményes legyen és a helyiek bízni kezdjenek a változásban.
- a folyamatosság fenntartása érdekében a Fórum eredményeit egy a helyi újságban megjelenő cikkel is segíteni próbáltam.

Végző következtetésem, hogy az önellátás bizonyos fokának megteremtése nagyon hasznos lenne Hortobágy számára. Megállapítható, hogy a településnek szüksége lenne egy olyan beavatkozásra, átfogó programra, amely lehetővé tenné a település egyedi, sajátos helyzetéből adódó kiemelt kezelését, összeegyeztetné a természetvédelem és a mezőgazdaság érdekeit. Párbeszédet teremtene a helyi szereplők között, irányítaná a termelők értékesítését, ezzel enyhítené kiszolgáltatott helyzetüket. Ez a beavatkozás megteremthetne egy eredethez kötött minőségi rendszert és fenntarthatósági kört a HNP területén, magába ölelve Hortobágy települését.

ÖSSZEFOGLALÁS

Dolgozatomban arra vállalkoztam, hogy megvizsgáljam a kisebb mezőgazdasági szereplők értékesítési helyzetét és lehetőségeit. A vizsgálat helyszínének Hortobágy települést választottam, mert sajátos természeti adottságai révén (Nemzeti Park jelenléte), szűkösek a lehetőségei a gazdasági dimenzió mentén, így felkeltette az érdeklődésemet, hogy a helyi gazdálkodók hogyan találnak piacot mezőgazdasági termékeikre és szolgáltatásaikra. Emellett érdekelt az is, hogy milyen mértékben használják kis a termelők azt, hogy turisztikailag az egyik legismertebb területen gazdálkodnak, amely nem csak a Nemzeti Park, de a világörökség része is.

A szakirodalmak tanulmányozása után, úgy gondoltam, ahhoz, hogy minél átfogóbb és teljesebb képet kapjak a vizsgálatomhoz, célszerű minél jobban megismerni az adott települést és az érintetteket. Így próbáltam minél több információt összegyűjteni a helyszínről és a szereplőkről. A község múltján és jelenén keresztül bemutattam, hogy a termelés szempontjából milyen sajátosságai vannak a településnek, majd elemeztem az érintettek közötti kapcsolatokat. Legfontosabb megállapításaim ebben a részben, hogy a gazdálkodók a Nemzeti Park jelenlétét hátrányként élik meg; az érintettek közötti kapcsolat nem teljes körű, és egyes szereplők előnyösebb pozícióban vannak más szereplőknél.

Primer kutatásként egy kérdőíves vizsgálatot végeztem, amely részét képezi az AKI Élelmiszerlánc Elemzési Osztályán végzett felmérésnek, amely a fogyasztói és termelői piacok jelentőségét és lehetőségeit vizsgálja a hazai élelmiszer-ellátási láncban. Saját vizsgálatom csak egy településre tér ki és a KSH által rendelkezésre bocsátott adatbázis alapján térképezi fel a termelőket. A két munka így összekapcsolódik és segítheti egymást. A kérdőív segítségével arra fókuszáltam, hogy melyek azok a termékek, amelyek megjelennek Hortobágyon, milyen csatornákon keresztül értékesítik azokat, használnak-e értékesítést ösztönző eszközöket a termelők, mekkora a közvetlen értékesítés aránya, és hogy milyen fejlesztési lehetőségeket látnak piaci értékesítésük javítására. Megállapítottam, hogy kevés értékesítési csatornát és értékesítést ösztönző eszközt használnak, és nem élnek a turisztikai lehetőségekkel sem.

A mélyinterjúk lefolytatása számos pontban segítette munkámat, nem csak olyan információkhoz és hasznos tanácsokhoz jutottam, amelyek a szakirodalomban nem találhatók meg, de egyfajta jövőképet is szereztem kutatásomhoz.

Arra a következtetésre jutottam, hogy Hortobágyon sajátos tulajdonságait tekintve, érdemes lenne valamilyen szinten az önellátást megteremteni, a helyi gazdaságot erősíteni. Nem csak az élelmiszergazdaság szempontjából, de energetikai szempontból is, főleg a tanyasi részeken. Azonban a lokális gazdaság jellemzőinek megismerése után úgy gondolom, hogy ez csak akkor lehetséges, ha a közös érdek magasabb szintre kerül, mint az egyének érdeke.

Nagyon fontosnak tartom a visszacsatolást ezért konzulensemmel szerveztünk egy fórumot „Párbeszéd Helyi termékekről Helyiekkel” címmel, amelyen egy kisebb beszélgetésre, közös gondolkodásra invitáltuk a lakosságot. A fórum célja az volt, hogy meghallgassuk a helyiek véleményét a kutatásaim eredményéről, valamint a lokális gazdaság megerősítésének gondolatáról. A fórumon elhangzottak alapján a legnagyobb problémának a közös gondolkodás hiányát tartom illetve, hogy nincs párbeszéd a helyiek és az állami szervek között, sőt a gazdák között sem.

Végző következtetésem, hogy az önellátás bizonyos fokának megteremtése nagyon hasznos lenne Hortobágy számára. Megállapítható, hogy a településnek szüksége lenne egy olyan beavatkozásra, átfogó

programra, amely lehetővé tenné a település egyedi, sajátos helyzetéből adódó kiemelt kezelését, összeegyeztetné a természetvédelem és a mezőgazdaság érdekeit. Párbeszédet teremtene a helyi szereplők között, irányítaná a termelők értékesítését, ezzel enyhítené kiszolgáltatott helyzetüket. Megvalósulhatna az eredethez kötött minőségi rendszer és fenntarthatósági kör a HNP területén, magába ölelve Hortobágy települését.

IRODALOMJEGYZÉK

HIVATKOZOTT SZAKIRODALMAK

1. BAINÉ SZABÓ B. (2003): A vidékfejlesztés gazdasági, ökológiai és társadalmi funkcióinak összefüggése Hortobágy menti településeken. Doktori (PhD) értekezés tézisei. Debreceni Egyetem Multidiszciplináris Társadalomtudományok Doktori Iskola. Debrecen. 14-15. o.
2. BÁLINT J.- JUHÁSZ M.- KATONÁNÉ K. J.- NAGY G. (2007): Vidékfejlesztés, Vidékfejlesztés Intézményrendszere. Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar, Budapest, 2007. március 163-174.o.
3. CHIKÁN A.- DEMETER K.- DÉNES F.- DOLGOS O.- GELEI.- GRITSCH M.- HORVÁTH A.- KISS J.- KOVÁCS G.- LŐRINCZ P.- MUCSI B.- SEBESTYÉN L.- SZEPESI ZS.- VÖRÖSMARTY GY.- WIMMER Á. (2006): Az értékteremtő folyamatok menedzsmentje – Termelés, szolgáltatás, logisztika. Aula Kiadó, Budapest.
4. DÖVÉNYI ZOLTÁN (2010): Magyarország kistájainak klasztere. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet. Budapest.
5. FORGÁCS CS. (2008): A mezőgazdasági kistermelés helyzete közép-kelet európai kitekintéssel. Habilitációs pályázat. Debreceni Egyetem Agrár- és Műszaki tudományok Centruma, Budapest, 39. o.
6. GELEI A. (2008): A hálózat - a globális gazdaság kvázi szervezete. Budapesti Corvinus Egyetem, Vállalatgazdaságtan Intézet, Műhelytanulmányok sorozat. Budapest. 7.o.
7. GYÖRE D.- JUHÁSZ A.- KARTALI J.- KÖNIG G.- KÜRTHY GY.- KÜRTI A.- STAUDER M. (2009a): A hazai élelmiszer-kiskereskedelem struktúrája, különös tekintettel a kistermelők értékesítési lehetőségeire. Agrárgazdasági Kutató Intézet, Budapest
8. GYÖRE D.- POPP J.- STAUDE M.- TUNYOGINÉ NECHAY V. (2009b): Az élelmiszer-kiskereskedelem beszerzési és árképzési politikája. Agrárgazdasági Kutató Intézet, Budapest
9. KAJNER P. (2009): Helyi termelés, helyi fogyasztás, helyi termékek egészségesen! Természetkímélő gazdálkodás - jobb megélhetőség – biztonság. Szövetség az Élő Tiszáért, Nagykörű
10. KATONA-KOVÁCS, J. – DAX, T. – MACHOLD, I. (2011): Governance of market in the case of local food systems as crucial dimension of the “rural web” – case study of an Austrian and a Hungarian National Park region. Rural areas and development – vol. 8 (Editor: Floriańczyk, Z.) Warsaw
11. KORTEN, D.C. (2009): Gyilkos vagy humánus gazdaság. Hungarian translation. (Agenda for a New Economy from Phantom Wealth to Real Welth). Kairosz Kiadó
12. KÜRTI A.- STAUDER M.- WAGNER H.- KÜRTHY GY. (2007): A magyar élelmiszer-gazdasági import növekedésének okai. Agrárgazdasági Kutató Intézet, Budapest

13. MOLNÁR ZS. et al. 2010.: Magyarország természetes növényzeti öröksége (MÉTA). MTA ÖBKI, Vácrátót
14. NAGY J. (2008): Ellátási lánc menedzsment technikák. Budapesti Corvinus Egyetem Vállalatgazdaságtan Intézet, 100. sz. Műhelytanulmány, Budapest
15. SZENTE V. (2005): Az ökoélelmiszerek termelésének, kereskedelmének gazdasági és piaci összefüggései. Doktori (PhD) értekezés. Kaposvári Egyetem Gazdaságtudományi Kar. Kaposvár. 56. o.
16. TAAR F. (1996): A Hortobágy. Hortobágy Község Önkormányzata, Hortobágy
17. VANDECANDELAERE, E. - ARFINI, F. - BELLETTI, G. – MARESCOTTI, A. (2010): Linking people, places and products - A guide for promoting quality linked to geographical origin and sustainable geographical indications. FAO.

FOLYÓIRATOK

18. FORGÁCS CS. (2006): A mezőgazdasági kistermelők jövője az átalakuló mezőgazdasági piacokon. Gazdálkodás 50.évfolyam 6. szám
19. HORTOBÁGY KÖZSÉG ÖNKORMÁNYZATA (2011): Hortobágy Község Önkormányzatának Gazdasági Programja 2013-ig. Hortobágyi Híradó. Hortobágy. 2011. XIV. évfolyam 3. szám 4-5. o.
20. KARDEVÁN E. (2011): Gondolatok a magyar élelmiszerlánc kibontakozási lehetőségeiről. Gazdálkodás. Agrárökonómiai Tudományos Folyóirat. Budapest. 55. évfolyam 1. szám 2-7. o.
21. KELEMEN E.- BELA GY.- PATAKI GY. (2010): Módszertani útmutató a természet adta javak és szolgáltatások nem pénzbeli értékeléséhez. ESSRG Füzetek, 2. szám, SZIE KTI Környezetgazdaságtani Tanszék, Környezeti Társadalomkutatók Csoport, Gödöllő.
22. NÉMETH NÁNDOR (2011): Túristvándi „önellátó falu programja”, Helyi Termék Magazin, Helyi tájak - Helyi emberek - Helyi értékek. Magyar Idegenforgalmi és Területfejlesztési Egyesület. Nagyrév. 6-10. o.
23. MENTZER, J.- DeWitt, W.- Keebler, J.- Min, S.- Nix, N.- Smith, C.- Zacharia, Z. (2001): Defining Supply Chain Management, Journal of Business Logistics Vol. 22, No. 2. 2001

HIVATALOS IRATOK, RENDELETEK

24. AZ EURÓPAI KÖZÖSSÉGEK BIZOTTSÁGA (2009): A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának - Hatékonyabban működő élelmiszer-ellátási lánc. Az Európai Közöségek Bizottsága, Brüsszel
25. GAZDASÁGI VERSENYHIVATAL (2009): A magyar mezőgazdaság 2008. évi termékvéltárlási folyamatainak elemzése a GVH által vizsgált esetek tükrében, és az azokból levonható következtetések, Budapest, 2009 szeptember.
26. HVS - Helyi Vidékfejlesztési Stratégia (2011): Hortobágyi LEADER Nonprofit Kft. Hortobágy.

27. HVS - Helyi Vidékfejlesztési Stratégia (2009): Hortobágyi LEADER Nonprofit Kft. Hortobágy.
28. KSH (2011): A Magyar Köztársaság helységnévtára, 2011
29. MAGYAR KÖZLÖNY (2010): A Magyar Köztársaság Hivatalos Lapja. 2010. évi 113. szám
30. TERÜLETFEJLESZTÉSI FÜZETEK 2. (2010): Helyi gazdaságfejlesztés - Ötletadó megoldások, jó gyakorlatok. Nemzeti Fejlesztési Minisztérium (NFM) és a Nemzetgazdasági Minisztérium (NGM) VÁTI Nonprofit Kft.

ELŐADÁSOK

31. KATONÁNÉ (2009): Agrárgazdaságtan. A hagyományos értelemben vett mezőgazdaság szerepe és jelentősége a nemzetgazdaságban. Alapfogalmak. DE AMTC 2009.09.09.

INTERNETES HIVATKOZÁSOK

INTERNET 1: Műszaki Fórum oldala- Az elosztási logisztika menedzsmentje, 1. rész- Az elosztási csatornahálózat: <http://www.muszakiforum.hu/?fejezet=5&cid=25755&wa=hk06>

INTERNET 2: Hortobágy Közigazgatási Portál: [http://www.e-tarsulas.hu/telportal/app/startlap.aspx?ascx= Controls/koszonto.ascx&tel_id=1238](http://www.e-tarsulas.hu/telportal/app/startlap.aspx?ascx=Controls/koszonto.ascx&tel_id=1238)

INTERNET 3: HNP Igazgatóság honlapja: <http://www.hnp.hu/78-8308.php>

INTERNET 4: Világörökség: <http://www.vilagorokseg.hu/portal/helyszin.php?id=20070131184205>

INTERNET 5: Hortobágy település honlapja: <http://www.hortobagy.hu/>

INTERNET 6: Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat: http://www.afsz.hu/engine.aspx?page=full_afsz_stat_telepules_adatok_2011

INTERNET 7: A Hortobágyi Nonprofit Kft. weboldala: <http://www.hortobagy.eu/ceginformaciok/bemutakozas/>

INTERNET 8: Hortobágyi Halgazdaság Zrt. weboldala: <http://www.hhgrt.hu/hu/cegunkrol>

INTERNET 9: Pannon-info.hu az egészségért, a magyar termékekért, Magyarországért!: <http://pannon-info.hu/magyar-gyartok/13-magyar-gyartok/138-a-hortobagy-halgazdasag-zrt-az-egeszseges-hal-termelje>

INTERNET 10: Hortobágyi Lúdtenyésztő Zrt. weboldala: <http://www.ludzrt.hu/site/>

INTERNET 11: Rural Sociology Group wageningeni munkacsoportjának webblogja: <http://ruralsociologywageningen.wordpress.com/2011/08/26/notes-from-the-esrs-conference-4/>

INTERNET 12: Jó Magyar Áru weboldal: <http://jomagyararu.hu/magyar-halak/edesvizi-hal/hortobagyihalgazdasag>

INTERNET 13: Vendégház.hu weboldal: <http://www.vendegvaro.hu/nemzeti-parkok>

INTERNET 14: Minőség 70, minden, ami élelmiszer: http://m70.hu/hu/cikk/olasz_program/

INTERNET 15: Ökológiai Intézet a fenntartható Fejlődésért Alapítvány weboldala: <http://www.ecolinst.hu/index.php/a-goemoerszlsi-program>

INTERNET 16: Dehír: <http://www.dehir.hu/hajdu-bihar-megye-hirei/2011/02/23/103942/tuntetesre-keszulnek-a-hortobagy-i-nadfeldolgozok/>

LOGÓK, CÍMEREK FORRÁSAI:

1. kép: Magyar nemzeti és történelmi jelképek weboldala:
<http://www.nemzetijelkepek.hu/onkormanyzat-hortobagy.shtml>
2. kép: HNP: Vadlovak honlapja: http://vadlo.hu/resztvevok/hortobagy_i_nemzeti_park_igazgatosag
3. kép: Nagyalföld.hu: <http://nagyalfold.hu/?r=33&c=1486>
4. kép: SZIE, halgazdálkodási Tanszék: <http://mkk.szie.hu/dep/halt/hatodik.php>
5. kép: Hortobágyi Lúdtenyésztő Zrt. honlapja: <http://www.ludzrt.hu/>
6. kép: Helyitipp hírportál: http://helyitipp.hu/hajdu-bihar-megye/hortobagy_i-hidivasar-%E2%80%93-2011
7. kép: Gömörszőlős település honlapja:
http://www.gomorszolos.hu/index.php?option=com_rsgallery2&page=inline&id=24
8. kép: Transindex: <http://eletmod.transindex.ro/?cikk=9800>
9. kép: A Hortobágyi Nonprofit Kft. weboldala: <http://www.hortobagy.eu/okologiai-termekek/sziki-mangalica-kolbasz/>

1. számú melléklet: Kérdőív

Termelői/Kereskedői kérdőív

I. A vállalkozás/gazdaság főbb adatai

1. Ön férfi?
nő?
2. On melyik évben született?
Év:.....
3. Mi az Ön legmagasabb iskolai végzettsége?
Alapfokú
Középfokú/szakirányú
Középfokú/nem szakirányú
Felsőfokú/szakirányú
Felsőfokú/nem szakirányú
4. Mi a vállalkozásának/gazdaságának jelenlegi működési formája?
Családi gazdálkodó/egyéni vállalkozó ☐
Családi gazdálkodó/őstermelő ☐
Egyéni vállalkozó ☐
Őstermelő ☐
Bt. ☐
Kft. ☐
Egyéb:.....
5. Mióta működik a vállalkozása/gazdasága (vagy annak jogelődje)?
Év:.....
6. Melyik településen van a vállalkozás/gazdaság bejelentett telephelye?
.....
7. Ön milyen munkaidőben végzi a tevékenységét?
Teljes munkaidőben ☐
Részmunkaidőben ☐
Hobbiként ☐
Egyéb:.....
8. Ön melyik adózási rendszert választotta?
Általános szabályok szerinti adózás
Egyszerűsített vállalkozói adó
Átányadó
Alanyi adómentesség
9. Mennyi jelenleg a vállalkozásának/gazdaságának munkaerő-összlétszáma?

Nem családtag (fő)	Családtag (fő)	Alkalmi munkavállalók (fő)	Történt-e változás az elmúlt 3 évben (nőtt/csökkent/nem változott)

10. Mennyi a vállalkozásának/gazdaságának éves nettó árbevétele?

	2009/2010	Történt-e változás az elmúlt 3 évben (nőtt/csökkent/nem változott)
< 600 ezer Ft		
600 ezer-7 millió Ft		
7-50 millió Ft		
50-250 millió Ft		
250-500 millió Ft		
500 millió-2,5 milliárd Ft		
2,5-12,5 milliárd Ft		
12,5 milliárd Ft <		

11. Ön elsősorban kereskedő? ☐ (Kérem lapozzon a II. kérdéskörhöz!)
őstermelő/termelő? ☐

12. Mekkora a gazdaság által művelt összes terület?.....ha

13. Mi a gazdálkodás módja?

	(x)	Hektár	Mióta? (év)
Hagyományos			
Intenzív, hajtattott			
Integrált			
Bio			

14. Milyen növényfajtaikat, mekkora területen termeszt?

Fajta	Hektár	Változás az elmúlt 3 évben (nőtt/csökkent/nem változott)
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		
6.		
7.		

15. Mekkora az állatállomány?

Faj	Darabszám	Változás az elmúlt 3 évben (nőtt/csökkent/nem változott)
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		

II. Értékesítés általában

- Készít, vagy készített-e a vállalkozás/gazdaság működése óta Ön üzleti tervet?
Igen, évente többször
Igen, évente egyszer
Igen, a vállalkozás fennállása óta néhányszor
Igen, a vállalkozás fennállása óta egyszer
Nem
- Ha Ön készített már üzleti tervet, mi volt ennek a legfőbb oka?
Vállalkozás/gazdaság működésének elősegítése
Pályázat beadása
Mindkettő
Egyéb:.....
- Melyek a vállalkozásának/gazdaságának legfontosabb termékei, és milyen arányban értékesíti azokat?

Termék	Értékesítési arány (%)
1.	
2.	
3.	

- Milyen csatornákon keresztül értékesíti a termékeit?

Értékesítési csatornák	Partnerek száma	Aránya az értékesítésből (%)	Részesedés nő/csökken
Feldolgozó			
Felvásárló/nagykereskedő			
TÉSZ, TCS			
Cash and Carry (Metro)			
Magyar tulajdonú lánc (Coop, CBA, Reál)			
Beszerzési társulás (Provera, Metspa)			
Külföldi hiper és szupermarketlánc (Tesco, Spar, Auchan, Cora)			
Diszkont (Penny, Aldi, Lidl, Profi)			
Független kisbolt			
Vendéglátás			
Intézményi vevő (pl. iskola, kórház)			
Közvetlen fogyasztói			
Egyéb:.....			

- Ön értékesíti a termékeit NAGYBANI PIACON?

Nem
Igen:

A vállalkozás éves bevételeinek átlagosan mekkora részét képezi a nagybani piacon történő értékesítés?
25%, vagy kevesebb
26-50%
51-75%
76-100%
Nem tudja

III. Ösztönzés, marketing

- Ön milyen értékesítést elősegítő eszközöket alkalmaz, vagy alkalmazott már?

	Alkalmazás (x)	Van/volt-e hatása? (Nem/Csekély/Igen)
Internetes hirdetés		
Újsághirdetés		
Hirdetés televízióban		
Hirdetés rádióban		
Szórólapok		
E-mail hírlevél/ajánlat		
Közösségi portálok		
Autófelület feliratozás		
Plakátok		
Reklámajándékok		
Kitáblázás		
Egyéb:.....		

- Ön részt vesz a termékeivel az alábbi események valamelyikén?
Ha igen milyen gyakorisággal? (1=évente egyszer, 2=évente néhányszor, 3=kéthavonta, 4=havonta, 5=hetente, 6=egyéb.....)

	Részt vesz (x)	Milyen gyakorisággal
Kiállításokon?		
Versenyekeken?		
Vásárokon?		
Fesztiválokon?		
Egyéb rendezvényeken?		

- Ön gyűjti az ügyfél/vásárlói visszajelzéseket?

Nem
Nem, de tervezi
Igen:
Értékesítéskor személyesen
Kérdőívvel
Levélben/e-mailben
Harmadik fél által
Egyéb:.....

- Ön az üzletpolitikájában felhasználja az ügyfél/vásárlói visszajelzéseket?

Nem
Nem, de tervezi
Igen:
Hogyan?.....

IV. Szállítási és egyéb feltételek

1. Ön hogyan szállítja a termékeit
Nem szállítja (Kérem lépjen a VI. kérdéskörhöz)
Szolgáltatóval (Kérem lépjen a VI. kérdéskörhöz)
Saját járművel
Egyéb (pl. közös jármű):.....

2. Hány járművet használ a termékei szállításához?
1
2
3
Több

3. Milyen járművet/járműveket használ a termékei szállításához?

	Jármű/járművek gyártási éve	Jármű/járművek rakterének űrtartalma (m³)
1.		
2.		
3.		

4. Szükség volt-e a jármű átalakítására a termékek megfelelő szállítására érdekében?
Nem
Még nem, de tervezi
Igen

5. Körülbelül hány kilométert tett meg járműve(i) a termékek szállításával a 2010-es évben?
(Beleértve a szállítással kapcsolatos üresjáratokat is)
Távolság:.....km
Ebből mekkora a piacra szállítás aránya?.....

6. Ön általában milyen távolságra szállítja a termékeit?

	Összes szállítás (x)	PIACON történő értékesítés szállítása (x)
5 km körzeten belül		
10 km körzeten belül		
25 km körzeten belül		
50 km körzeten belül		
100 km körzeten belül		
100 körzeten túl		

7. Ön rendelkezik raktárhelyiséggel?
Nem
Bérelt raktárhelyiséggel rendelkezik
Saját raktárhelyiséggel rendelkezik:

	x=van	A PIACI ÉRTÉKESÍTÉSHEZ szükség van-e rá? (x=igen)
Van-e külön válogató helyiség?		
Van-e válogató gép?		
Van-e külön csomagolóhelyiség?		

Van-e csomagoló gép?		
----------------------	--	--

1. Ön jelenleg milyen típusú minőségi rendszert alkalmaz, és mikor vezették be azokat?
Ha bevezették mi volt ennek az oka?

Több is választható: 1= Vevői elvárás, 2=Hatékonyság növelés, 3= Céggpolitika, 4= Marketing előny, 5= Jogszabályi kötelezettség, 6= Támogatási feltétel; 7=Egyéb:.....

	Mióta (év)	Miért (1-6)
HACCP		
ISO (9000, 14000, 22000)		
Organikus (bio minősítés)		
GlobalGap		
Egyéb:.....		

2. Ön mennyire elégedett az élelmiszereket és a piacokat ellenőrző hatóságok munkájával?
Kérem pontozza 1-től 5-ig (1=egyáltalán nem vagyok vele elégedve – 5=teljes mértékben meg vagyok vele elégedve)

Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal	
Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság	
ÁNTSz	
Egyéb:.....	

3. Önnek mi a véleménye az élelmiszerekkel és a piacokkal kapcsolatos ellenőrző hatóságokról?
(Kérem fejtse ki!)

V. Közvetlen értékesítés

1. Ön milyen közvetlen csatornákon keresztül értékesíti a termékeit?

	Aránya az értékesítésből (%)	Részesedés nő/csökken
Fogyasztói (városi) piac		
Termelői piac		
Saját szakbolt		
Saját vendéglátás (szállás/étterm.)		
Rendezvényen, fesztiválon		
Háztól történő értékesítés		
Mozgó árusítás		
Automatából		
„Szedd magad”		
Közösségi kezdeményezés		
Út melletti árusítás		
Online értékesítés		
Egyéb:.....		

VI. Piaci értékesítés (Nagybani értékesítés kivételével)

1. Ön mióta foglalkozik piaci értékesítéssel?
Év:.....
2. Hány piacon értékesít?
Piacok száma:.....
3. Ön milyen típusú piacon/piacokon szokta a termékeit árusítani? Milyen településtípuson található a piac, ahol árusít? *Kérem jelölje számmal: 1=Budapest+kerület, 2=megyeszékhely, 3=város, 4=község, 5=tanya*
(Ha Ön háromnál több piacon értékesít, kérem a legnagyobb forgalmat adó piacokra vonatkozóan válaszoljon!)

1.piac	Piac típusa (x)	Település típusa
Alkalmi (pl.: heti, havi)		
Állandó fedett		
Állandó nyitott		
Egyéb		
2.piac	Piac típusa (x)	Település típusa
Alkalmi (pl.: heti, havi)		
Állandó fedett		
Állandó nyitott		
Egyéb		
3.piac	Piac típusa (x)	Település típusa
Alkalmi (pl.: heti, havi)		
Állandó fedett		
Állandó nyitott		
Egyéb		

4. Az alábbi tényezők mennyire befolyásolták abban, hogy piaci értékesítéssel kezdjen el foglalkozni? *Kérem értékelje 1-től 5-ig! (1=Egyáltalán nem befolyásolta, 2=Inkább nem befolyásolta, 3=Részen befolyásolta, 4=Inkább befolyásolta, 5=Nagyon befolyásolta)*
 Jövedelem növelése
 Nyereség növelése
 Kapacitás kihasználása
 Termelési kockázat csökkentése
 Értékesíthető termékek kis mennyisége
 Egyedi minőségű termékek értékesítése
 Kiszorulás más értékesítési csatornákból
 Kereskedőkkel szembeni kiszolgáltatottság csökkentése
 Konkrét fogyasztói igény
 Igény a közvetlen fogyasztói kapcsolatra
 Kevésbé szigorú élelmiszerbiztonsági követelmények
 Támogatás kihasználása
 Idealizmus
 Egyéb:.....

5. Igénybe vett valamilyen segítséget a piaci értékesítés elindításához és/vagy fenntartásához?

	Nem/Nem, de szeretett volna/Igen
Támogatást	
Árusítóhely szervezését civil, vagy szakmai szervezeteken keresztül	
Oktatást, képzést civil, vagy szakmai szervezeteken keresztül	
Marketing és reklámtámogatást civil, vagy szakmai szervezeteken keresztül (pl.: szórólapozás, internetes megjelenés)	
Jogsegélyt civil, vagy szakmai szervezeteken keresztül	

Ha igen, kérem írja le pontosan mit:.....

6. Ön, vagy az Ön termékei milyen gyakorisággal érhetők el a piacon?

6. Óra: On, Aug, az On temekel minen gyakorisággal emetok e a placon.									
Havonta		Kéthetente		Hetente		Mindennap		Egyéb:	
	Hétfő	Kedd	Szerda	Csütörtök	Péntek	Szombat	Vasárnap		
Óra:									

7. Körülbelül hány vevő vásárol Önnél?

(Ha Ön több piacon is értékesít, kérem a legnagyobb forgalmat adó piacára vonatkozóan válaszoljon!)

	Fő
Egy átlagos napon?	
A legkevésbé forgalmas napon?	
A legforgalmasabb napon?	

8. A piaci napokon általában marad meg terméke??

Nem

Igen:

Mit csinál a megmaradt termékekkel?.....

9. Milyen szolgáltatásokat nyújt az eladóknak a piac?

(Ha Ön több piacon is értékesít, kérem a legnagyobb forgalmat adó piacára vonatkozóan válaszoljon!)

Takarítás
 Őrzés, felügyelet
 Folyóvíz
 Mellékhelyiség
 Világítás
 Fűtés
 Hűtés
 Étkezési lehetőség
 Raktározás
 Fedett eladótér
 Karbantartás
 Parkoló
 Nem tudja

- Egyéb:.....
10. Véleménye szerint a piac által nyújtott szolgáltatások és a bérleti díj összege megfelelő arányban állnak-e egymással?
(Ha Ön több piacon is értékesít, a legnagyobb forgalmú piacra vonatkozóan válaszoljon!)
- Igen, teljes mértékben
Részben
Egyáltalán nem: Miért?.....
Nem tudja
11. Van-e a piacon tervszerű elrendezés?
(Ha Ön több piacon is értékesít, kérem a legnagyobb forgalmat adó piacára vonatkozóan válaszoljon!)
	Van/Nincs/Nem tudja
A kínált termékek szerint?	
Termelők-kereskedők szerint?	
Egyéb szempont szerint?	
12. Ön elégedett a piac jelenlegi elrendezésével?
(Ha Ön több piacon is értékesít, a legnagyobb forgalmú piacra vonatkozóan válaszoljon!)
- 1=egyáltalán nem elégedett, 5=teljes mértékben elégedett
Ha nem elégedett kifejtene miért?.....
13. Ön hogyan jellemezné a piac vezetőjét? (1=egyáltalán nem együttműködő – 5=teljes mértékben együttműködő)
- Nem tudja
14. Mit gondol, az árusítók közötti rivalizálás okoz problémát a piac életében?
- Nincs rivalizálás
Nem okoz problémát
Kisebb problémákat okoz
Sok problémát okoz
Nem tudja

15. Ön milyen SZOLGÁLTATÁSOKAT nyújt a piaci értékesítés során? Mi az, amit szívesen bevezetne, vagy megvalósítana? ? Kérem osztályozzon 1-től 5-ig (1=egyáltalán nem igaz, 5=Teljesen igaz)

	Jelenlegi állapot	Javítandó/bevezethető tényezők (x)
Az eladó/termelő információt nyújt a termékekről		
Az eladó/termelő rugalmas a vevők igényeivel kapcsolatban		
Van kóstolási lehetőség		
Van előrendelési lehetőség		
A bankkártyás fizetés lehetősége biztosított		
A panaszkezelés biztosított		
Van saját honlapja		
Az áruválasztéka széles		
A termékek ár/érték aránya megfelelő (megfizethető)		
A termékek íze, megjelenése megfelelő		
A termékek élelmiszerbiztonsága megfelelő		
A termékek eredete megbízható		
Magyar termékek kaphatók		
Helyi termékek kaphatók		
Organikus termékek (bio) kaphatók		
Egyéb:.....		

16. Ön szerint mely alábbi állítások igazak az Önök PIACÁRA? Kérem osztályozzon 1-től 5-ig (1=egyáltalán nem igaz, 5=Teljesen igaz) Mi az, amin szívesen változtatna? (Több választ jelölhet)(Ha több piacon is értékesít, a legnagyobb forgalmú piacát értékelje!)

	Jelenlegi állapot	Javítandó/bevezethető tényezők (x)
Könnyen megközelíthető (autóval, tömegközlekedéssel)		
Van megfelelő parkolási lehetőség a piaconál		
A nyitvatartási idő megfelelő		
A piac fedett		
A piac jó elrendezésű, tiszta		
Van bevásárlókosár/bevásárlókocsi		
Van étkezési lehetőség		
Van tiszta mellékhelyiség a piacon, vagy környékén		
A panaszkezelés biztosított		
Jó a közbiztonság		
Könnyű gyermekekkel vásárolni		
A piacon megrendezésre kerülnek programok		
A piacnak van saját honlapja		
A bevásárlás élménye és hangulata vonzó		
Az eladók/termelők információt nyújtanak a termékekről		
Van kóstolási lehetőség		
A bankkártyás fizetés lehetősége biztosított		
Az eladók megbízhatóan mérnek és számolnak		
Az áruválaszték széles, egy helyen minden beszerezhető		
A termékek ára megfelelő		
A termékek íze, megjelenése megfelelő		
A termékek élelmiszerbiztonsága megfelelő		
A termékek eredete megbízható		
Magyar termékek kaphatók		
Helyi termékek kaphatók		
Organikus termékek (bio) kaphatók		

17. Önnek vannak törzsvásárlói?

Nincsenek
Vannak

Átlagosan a vevőinek hány százaléka törzsvásárló?.....%

VII. Piaci költségek

1. Hány fő foglalkozik az Ön vállalkozásában/gazdaságában értékesítéssel és az ahhoz kapcsolódó tevékenységekkel?

(x)	Teljes munkaidő	Rész-munkaidő	Alkalmi munka (pl.: szezonális)	Nem tudja elkülöníteni
Piaci értékesítéssel ÖSSZESEN				
- árusítással				
- szállítással				
- raktározással				
- áruvá készítés				
- egyéb:.....				

2. Körülbelül mekkora költséget jelentettek Önnek az alábbiak a 2010-es évben?

	Költség (ezer Ft)	Ez mekkora része a vállalkozás összes költségének? (%)	Nem tudja (x)
A piacon történő értékesítés költségei ÖSSZESEN?			
- a piaci hely bérleti díja?			
- az árusító(k) foglalkoztatása			
- a piacra szállítás?			
- a piaci áru raktározása?			
- a piaci termékek áruvá készítése?			
- a piaci árusítással kapcsolatos jogszabályi elvárásoknak és a minőségi rendszereknek való megfelelés (bevezetés, fenntartás, ellenőrzések, hatósági díjak, büntetések)?			

VIII. Fejlesztési tervek és javaslatok

1. Ön szerint milyen eszközökkel lehetne javítani a piaci értékesítés hatékonyságát? Kérem fejtse ki!
2. Milyen elképzelései vannak a saját vállalkozásának/gazdaságának fejlesztését illetően? Kérem fejtse ki!

A kérdőív elérhető, az alábbi címen:

https://www.aki.gov.hu/kerdoivek/kerdoiv/a:termeloi_kerdoiv_piaco_khoz_szd

2. számú melléklet: Kérdőívhez csatolt levél

Tisztelt hortobágyi Termelők!

Dogi Ilona vagyok, gazdasági és vidékfejlesztési agrármérnök szakos hallgató a Debreceni Egyetem Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Karán. Segítséget szeretnék kérni a szakdolgozatom megírásához, melynek témája a hortobágyi termelők helyzetének és lehetőségeinek vizsgálata.

Munkámban részletesen tanulmányoznám a termelők értékesítési lehetőségeit egy az Agrárgazdasági Kutató Intézet által készített kérdőív segítségével. Ez a kutatás országos szintű, minden termelőt érint.

Ha van rá lehetőség, kérem töltsék ki a kérdőívet. Két hét múlva személyesen szeretném összegyűjteni a kitöltött dokumentumokat.

Azt gondolom, hogy egy ilyen elemző munka Önök számára is értékes információkat hordozhat, hiszen felmérhetnénk a hortobágyi termelők lehetőségeit, problémáit.

Emellett szeretnék szervezni egy fórumot is, amelyen Önökkel közösen beszélhetjük meg a felmerült problémáikat, felvethetik ötleteiket és felvilágosítást kapnának új pályázati lehetőségekről is. A fórum megszervezésében a helyi LEADER csoport is a segítségünkre lesz.

Amennyiben az Önök részéről is fogalmazódik meg kérdés, szívesen bővítem vizsgálatomat. Természetesen a végső eredményeket örömmel közre adom.

Közreműködésükben bízva, melyet előre is köszönök!

Debrecen, 2011. július

Üdvözlettel:

.....

3. számú melléklet: A Fórum plakátja és szórólapja

TISZTELT HORTOBÁGYI LAKOSOK!

Katonáné dr. Kovács Judit, adjunktus
és Dogi Ilona, egyetemi hallgató
a Debreceni Egyetem
Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Karáról

Egy délutáni beszélgetésre invitáljuk Önöket „Párbeszéd Helyi termékekről Helyiekkel” címmel

- a program első részében két Hortobágyhoz kötődő kutatás eredményét mutatjuk be röviden
- utána kerülne sor egy közös beszélgetésre
- zárásként vázolnánk milyen pályázati források nyílnak meg a közeljövőben Önök számára

**Helyszín: Faluház, 4071 Hortobágy, Kossuth u. 8.
Időpont: 2011. szeptember 2. du. 17 óra**

A képet készítették: Pénzes Ákos 5.a, Kordás Sándor 5.b, Molnár Ákos 8.a
Bocskai István és Kalmár Zoltán Egyesített Általános Iskola, Bocskai tagintézmény,
Balmazújváros

4. számú melléklet: Hortobágyi hídi vásár képek

Forrás: saját készítés